

บทเรียนการสอนวิชาชุดक्रमมัธยมทางไปรษณีย์

ของครูสุภา พ.ศ. ๒๔๙๗

วิชาภูมิศาสตร์และประวัติศาสตร์

บทเรียนที่ ๒๘

ประวัติศาสตร์ไทย (ต่อ)

ประวัติศาสตร์กรุงรัตนโกสินทร์

บทที่ ๑

การตั้งกรุงรัตนโกสินทร์

เมื่อได้สำเร็จไทยพระเจ้ากรุงธนบุรี ตามความเห็นของข้าราชการและประชาชน
แล้ว สมเด็จพระเจ้าพระยามหากษัตริย์ศึกก็ได้ทรงปราบดาภิเษกเป็นปฐมกษัตริย์ในราชวงศ์
จักรี เมื่อ พ.ศ. ๒๓๒๕ สถาปนาพระอนุชา (เจ้าพระยาสุรสีห์) เป็นกรมพระราชวังบวร
สถานมงคล และพระราชนัดดา (พระยาสุริยวงษ์) เป็นเจ้าฟ้ากรมขุนอนุรักษ์เทเวศร์
กรมพระราชวังหลัง พระเจ้ากรุงธนบุรีก็ขึ้นแรกก่อการตั้งราชธานีใหม่ เหตุที่ทรงดำริ
สร้างราชธานีใหม่นั้นก็ด้วยเหตุผลหลายประการคือ

๑. กรุงธนบุรีนั้นตั้งอยู่ทางฝั่งแม่น้ำเจ้าพระยา มีแม่น้ำเจ้าพระยา

[ป. ๒๘-๑]

ท่านเองเดียวกับเมืองพิษณุโลก ทรงพระราชดำริเห็นว่าไม่เป็นการสะดวกในการที่จะต่อสู้กับข้าศึก การถ่ายเทกำลังข้ามแม่น้ำเพื่อบริเวณเมืองทั้งสองฝั่งแม่น้ำย่อมทำได้ยาก

๒. ที่ตั้งพระราชวังทกรุงธนบุรี (คือที่ที่เป็นโรงเรียนนายเรือคน) เป็นที่ของกรุงเก่าเขาพังลงเรื่อย ไม่เหมาะแก่การที่จะสร้างพระราชวังถาวร นอกจากนั้นยังมีมดชุกชุมอยู่ทั้งสองข้าง (คือวัดอรุณกับวัดท้ายตลาด) ไม่เหมาะแก่การที่จะขยายพระราชวังออกไปในโอกาสหน้า

๓. ทรงพระราชดำริเห็นว่า ถ้าย้ายมาตั้งราชธานีอยู่ทางฝั่งตะวันออกของแม่น้ำเจ้าพระยาฝั่งเดียวแล้วจะได้อาศัยถ้ำน้ำเจ้าพระยาเป็นคูพระนครทั้งสองด้าน เพราะพื้นที่ตอนนี้เป็นคอนทพินแผ่นดินยื่นออก มีแม่น้ำล้อมสองด้าน คงจะดูเมืองนี้ของนักพระนครเพียงด้านเท่านั้น

๔. ฝั่งตะวันออกแม่น้ำเจ้าพระยาเป็นทุ่งราบกว้างขวาง อาจขยายพระนครออกไปได้ความความเจริญ

โดยเหตุดังกล่าวมานี้ จึงได้สถาปนาราชธานีใหม่เมื่อ พ.ศ. ๒๓๒๕ ดำเนินการเรียบร้อยบริบูรณ์เมื่อ พ.ศ. ๒๓๒๗ ใช้นามว่า กรุงเทพมหานคร อมรรัตนโกสินทร์ มหินทรายุธยา หรือเรียกสั้น ๆ ว่า กรุงรัตนโกสินทร์ หรือกรุงเทพมหานคร การที่สมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชทรงพระนครอยู่นานถึง ๓ ปี ก็ด้วยเหตุว่าทางพระม้านั้นเกิดจลาจล บ้านเมืองไม่เรียบร้อย แต่อย่างไรก็ดีพอสร้างพระนครและตั้งโกษาธิบดีเท่านั้น พม่าก็ยกมาตีเมืองไทยคงจะได้ถั่วคือไป

เมื่อได้สถาปนาราชธานีแล้ว ก็ได้โปรดให้แก้ไขพระราชกำหนดกฎหมายเก่าใหม่ แล้วตั้งไว้เป็นหลักเรียกว่า กฎหมายตรา ๓ ดวง (เพราะประทับตราว่าราชดี ศรีสวัสดิ์ และบัวแก้ว) ตราไว้สำหรับวินิจฉัยบรรดาคดี ส่วนตำแหน่งข้าราชการในการปกครองนั้น ก็มีตำแหน่งอีกมหาเดนาบตี ๒ และจุฬาลงกรณ์ ๕ เช่นกรุงศรีอยุธยา นอกจากนั้นก็ได้ฟื้นฟูพระราชประเพณีต่าง ๆ เช่น พระราชพิธีบรมราชาภิเษก เป็นต้น

ในการสถาปนากรุงรัตนโกสินทร์ ขึ้นเป็นราชธานีใหม่ของชนชาติไทย และถือว่าราชธานีจะเป็นที่มั่นมั่นคงมาจนถึงปัจจุบันนี้นั้น พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก

และประชาชนชาวไทยทั้งหลาย ต้องอดทนต่อความลำบาก ตรากตรำ อย่างเอาชีวิตเข้าแลก
เพียงไร จะเห็นได้จากเหตุการณ์สำคัญ ๆ ต่อไปนี้

การสงครามกับพม่า

ในการสถาปนากรุงรัตนโกสินทร์ รัชสมัยราชธานี ไทยก็ต้องทำสงครามกับ
พม่าถึง ๘ ครั้ง ดังต่อไปนี้

ครั้งที่ ๑ สงครามลาหุญา (พ.ศ. ๒๓๒๘) สงครามครั้งนี้เรียกว่าสงคราม
ลาหุญาโดยถือเอาสถานที่ทำการรบ มาเรียก หรือเรียกว่าสงครามเก้าทัพตามจำนวนทัพ
ทัพฝ่ายพม่า สงครามลาหุญาเริ่มขึ้นเมื่อ พ.ศ. ๒๓๒๘ หลังจากที่ได้ทำการสมโภช
พระนครแล้ว ๓ เดือน มืดเหตุของสงครามครั้งนี้เนื่องมาจากพระเจ้าปดุงซึ่งได้ขึ้นเสวยราชย์
ต่อจากพระเจ้ามังระ และได้ตั้งเมืองอมรปุระขึ้นเป็นเมืองหลวงนั้น ได้คิดการที่จะยกมาตี
เมืองไทยให้ปรากฏเกียรติเช่นพระเจ้าบุเรงนองบ้าง จึงเกณฑ์พล ๓๕๔,๐๐๐ คน แบ่งเป็น
๘ กองทัพ ยกมาตีเมืองไทย ทัพทั้ง ๘ นั้นเมืองหนึ่ง ๒ ทัพ ตับกัษไต ๒ ทัพ ส่วนตัว
พระเจ้าปดุงนั้นทรงเป็นจอมพลยกมาทางด้านเจดีย์ ๓ องค์ ๕ กองทัพ ฝ่ายไทย
นับว่าเป็นครั้งใหญ่ที่สุดในประวัติศาสตร์ และที่แบ่งเป็น ๘ ทางก็เพื่อจะไม่ให้ไทยเกณฑ์
ทัพไปช่วยกันได้ แต่พม่าเองหาได้คิดในทางกลับกันบ้างไม่ว่า การที่แยกกำลังมาหลาย
ทางเช่นนี้ทำให้ไทยสู้ได้ง่าย และที่สำคัญที่สุดก็คือ หาได้ระมัดระวังเรื่องเสบียงอาหารไม่
กองทัพใหญ่จำเป็นต้องมีเสบียงอาหารมาก แต่ทางขนส่งของพม่าไกลมาก ทำให้ทหารขาด
แคลนอาหาร

ส่วนทางไทยนั้น เมื่อทราบข่าวก็ยกกระบวนพลเตรียมการต่อสู้ แต่เกณฑ์พลได้
เพียง ๘ หมื่น คือประมาณครึ่งหนึ่งของพม่าเท่านั้น จึงคิดรวมกำลังดูแลเฉพาะทัพสำคัญ คือ
ทัพที่พระเจ้าปดุงได้จัดเป็นจอมพลยกมาทางด้านเจดีย์ ๓ องค์ สมเด็จพระพุทธยอดฟ้าฯ—
จุฬาลงกรณ์โปรดให้กรมพระราชวังบวรสถานมงคลเป็นแม่ทัพต่อสู้พล ๓๐,๐๐๐ คนไปรับทัพ
หลวงพม่าที่เมืองกาญจนบุรี แล้วแบ่งทัพย่อยอีก ๒ ทัพไปรักษาทัพพม่าที่นครสวรรค์ทัพ

หนึ่ง และราชบุรุษหนึ่ง ส่วนพระองค์ทรงประทับที่กรุงเทพฯ ถัดพล ๓๐,๐๐๐ หากหนัก
 ด้านไหนจะไปช่วยด้านนั้น

การรบครั้งนี้เป็นกลยุทธ์อย่างใหม่ คือไทยเอากองทัพใหญ่ออกไปตั้งสกัดถึง
 ขาดแดน ที่ทุ่งลาดหญ้าเชิงเขาบรรทัดแคว้นเมืองกาญจนบุรี แทนที่จะให้พม่ายกเข้ามาถึง
 ขาดพระนคร เช่นสมัยอยุธยา ที่ไทยไปรบพม่าที่ทุ่งนกกัประดังก็จะให้พม่าอยู่บนเขาอัน
 เป็นที่กันดารเปรียบเหมือนอยู่ในครอก ไทยจะถนัดคอยตีปากครอก แม้ถนัดน้อยก็จะได้
 ผลก็คือทำให้พม่าขาดแคลนเสบียงอาหาร เพราะต้องเดินทางจากทัพหลวงที่เมาระตะมะเข้ามา
 ทางช่องเขาอย่างยากลำบาก และยังถูกกองโจรของไทยดักแย่งกลางทางด้วย นอกจากนั้น
 ไทยได้ใช้วิธีดลให้พม่าเห็นว่าพม่ารบมาก คือคอนกลางคืนให้กองทัพออกจากค่ายมาตั้งให้ห่าง
 พอสบถว ถึงเวลาเช้าก็ของทิวเดินกลับเข้าค่าย ทำเช่นนี้ทุกวันเพื่อให้พม่าเห็นว่าทัพไทย
 มาไม่ขาดสาย ทำให้พม่าครั่นคร้ามมาก อีกอย่างหนึ่งไทยให้ลูกปืนทำด้วยไม้อย่างครึ่ง
 เจ้าตากยิงเข้าดักให้พม่าเห็นว่าปืนไม้ไม่หมดคราวใด ไทยไม่หมดลูกปืนคราวนั้น ครั้น
 วันที่ ๓๗ กุมภาพันธ์ ๒๒๒๗ กรมพระราชวังบวร ฯ เห็นว่าพม่าอดอาหารอดโรยลง และ
 เกิดความครั่นคร้ามแล้ว ก็ให้กองทัพไทยระดมเข้าค่ายพม่าพร้อมกัน ก็เข้าค่ายพม่าได้ทุก
 ค่าย พระเจ้าปดุงเห็นจะทำการไม่สำเร็จ ก็ให้เรียกทัพหลวงกลับ

ส่วนกองทัพพม่าที่ยกมาทางบกด้านใต้ นั้น ถูกกองทัพกรมพระราชวังบวร ฯ
 ซึ่งเสร็จศึกทางทัพใหญ่แล้วก็แตกไป กรมพระราชวังบวร ฯ เลยยกไปตีบักดาน ได้เป็น
 ใหญ่ชื่อนางคานเข้ามา ฝ่ายพระยาไทรบุรี พระยาศรีภานุ และพระยาถลันคั้น ทราบข่าว
 ว่าไทยได้ตีบักดานก็มาล้อมกันตั้งรอบเป็นเมืองขึ้น

แต่ทัพเรือพม่านั้น ได้ยกไปตีตะกั่วป่าตะกั่วทุ่งแล้วเข้าล้อมเมืองถลางไว้ เวลา
 นั้นเจ้าเมืองถลางถึงแก่กรรม คุณหญิงถลางกับนางมุกคั้นของสาว ได้ต่อสู้ป้องกันเมืองเป็น
 สามารก พม่าตีไม่ได้ อดเสบียงอาหารต้องยกทัพกลับ สืบเจ้าพระพุทธรูปฟ้า ฯ จึง
 โปรดตั้งให้คุณหญิงจันทร์เป็น ท้าวเทพกษัตรี นางมุกคั้นเป็น ท้าวศรีสุนทร

ครั้งที่ ๒ สงครามที่ดินแดง พ.ศ. ๒๓๒๕ เมื่อพระเจ้าปดุงแตกทัพ
 กลับไปครั้งสงครามถลางแล้ว ก็รู้สึกอายพระทัยมาก เพราะครั้งแต่ทำสงคราม

มาไม่เคยแพ้ใคร จึงในบรู๊ซนั้น ก็เตรียมมาตีเมืองไทยอย่างใหญ่หลวงอีก คราวนี้เข้าตี
ทางด่านพระเจดีย์ ๓ องค์แห่งเดียว และรวบรวมกำลังทั้งเก่าและใหม่ตั้งที่เมืองเมะตะมะ
ให้พระมหาอุปราชเป็นกองทัพหน้าถอยพล ๕๐,๐๐๐ ยกถ่วงหนามาคงที่หาดินแดงและที่
ตามดบ กาญจนบุรี ตั้งค่ายรายรอบถึงกันได้หมด ขุดสนามเพลาะปักขวากป้องกันแน่น
หนาแถวสร้างยังฉางเก็บเสบียง ที่เป็นห้วยธารก็ทำสะพานข้าม และตั้งทำการซื้อเรือรบ
เตรียมไว้

ฝ่ายไทยเมื่อได้ข่าวศึก จึงแยกกองทัพออกเป็น ๒ ทပ် ให้กองทัพกรมพระ—
ราชวังบวร ๑ ยกถ่วงหนามาคิงไปตั้งที่ไทรโยค มีให้พม่ายกถ่วงลงมาตั้งทุ่งลาดหญ้าได้เช่น
คราวก่อน แล้วกองทัพหลวงก็ยกตามไป เมื่อพร้อมกันแล้วก็กำหนดกำลังกัน ให้ทัพ
หลวงไปตีพม่าที่หาดินแดง ทหารกรมพระราชวังบวร ๑ ไปตีพม่าที่ตามดบ ครั้นได้กำหนด
ก็ระดมตีพร้อม ๆ กัน รบอยู่ ๓ วันพม่าแตกกระจัดกระจายไป พระมหาอุปราชหนีรอด
ไปได้อย่างหวุดหวิด ไทยได้ช้างม้าและอาวุธยุทโธปกรณ์เป็นอันมาก

ครั้งที่ ๓ สงครามกับพม่าที่ลำปางและป่าซาง พ.ศ. ๒๓๓๐ เมื่อ
กองทัพพระเจ้าปดุงอ่อนแอเนื่องในการแพ้ศึกสองครั้งแล้ว เมืองชนทางเหนือของพม่า
เช่น เชียงตุง เชียงรุ้ง ก็แข็งเมืองขึ้น พระเจ้าปดุงให้กองทัพไปปราบปราม แล้วเดิน
ทัพเข้ามาในเขตตานา เจ้าฮ้อมเมืองป่าซาง (ใต้เชียงใหม่) และลำปางไว้ ทางกรุงเวตา
นั้นเตรียมจะไปรบเมืองพะวาย แต่ครั้นได้ทราบข่าวศึกหนักทางป่าซาง สมเด็จพระ—
พุทธยอดฟ้าฯ จึงโปรดเกล้าให้กรมพระราชวังบวร ๑ ยกทัพหลวงไปตีพม่าที่ฮ้อมเมืองทั้งสอง
อยู่ พม่าก็แตกพ่ายไป เมื่อกรมพระราชวังบวร ๑ เสด็จกลับได้อัญเชิญ พระพุทธสิหิงค์
ลงมากรุงเทพ ฯ ในคราวนี้ด้วย

ครั้งที่ ๔ ตีเมืองพะวาย ในปี พ.ศ. ๒๓๓๐ สมเด็จพระพุทธยอดฟ้าฯ ฟ้าโลก
มีพระราชประสงค์จะตีเมืองพะวายเพื่อจะแก้แค้นพม่า จึงโปรดให้เตรียมพล ๘ หมื่น แต่
พลไม่มีศึกเมืองเหนือ จึงให้กรมพระราชวังบวร ๑ ถอยพลกลับมาตั้งที่ลำปาง
และลำปาง ส่วนพระองค์คุมพลสองหมื่นยกไปเมืองพะวาย การยกไปครั้งนี้มีผลชำนานู
หนทาง กองทัพไทยต้องทาบตามแม่น้ำ พม่าและพม่าจะช้างม้าข้ามเขาบรรทัดซึ่งกัน

การยังทำให้ไพร่พลอดโรยลงมาก ตั้เมืองทวายไม่จำเริญจึงต้องยกทัพกลับ แต่ก็เบียด
ทำให้พม่ารู้ถึงว่าไทยเข้มแข็งถึงกับบุกรุกมาถึงพม่าได้ ต่อมาอีก ๔ ปี คือ พ.ศ. ๒๓๓๔
เมืองทวาย เมืองตะนาวศรี และเมืองมะริดก็มาจำคุกครอชนกับไทย

ครั้งที่ ๕ การรบที่เมืองทวาย (พ.ศ. ๒๓๓๖) การสงครามครั้งนี้เนื่อง
จากสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าฯ มีพระราชประสงค์จะไปรบพม่าให้ได้ จึงได้โปรดให้แต่ง
กองทัพจำนวน ๕๐,๐๐๐ สมเด็จพระพุทธยอดฟ้าฯ ทรงบัญชาการทัพบก กรม-
พระราชวังบวรฯ บัญชาการทัพเรือ ทรงมุ่งหมายจะไ้เมืองทวายเป็นฐานทัพบกเรือยก
ไปตีพม่า แต่ทวายยังรักพมามากกว่าไทย ฉะนั้น เมื่อพระเจ้าปดุงให้พระมหาอุปราช
ยกทัพมาตีเมืองทวายกัน จึงเกิดกบฏขึ้นที่เมืองมะริดและในเมืองทวายด้วย ไทยจึงต้อง
ทำสงครามทั้งสองฝ่าย ทหารราชเดิมนองหาร จึงต้องเลิกทัพกลับกรุง ทวายจึงกลับไป
ชนกับพม่าอีก

ครั้งที่ ๖ สงครามพม่าตีเชียงใหม่ พ.ศ. ๒๓๔๐ การสงครามคราวนี้
ไม่สำคัญนัก เนื่องจากพระเจ้าปดุงต้องการจะตีเขตแดนกัน จึงได้ยกมาตีเชียงใหม่
กรมพระราชวังบวรฯ ได้เสด็จยกทัพขึ้นไปปราบ พม่าจึงถอยกลับไป

ครั้งที่ ๗ ขั้วโล่พม่าออกจากเขตล้านนา ในปี พ.ศ. ๒๓๔๕ พม่ายก
กองทัพใหญ่มาหวังจะตีล้านนาคืนอีก ด้วยกองทัพถึง ๗ ทัพ กรมพระราชวังบวรฯ ได้เสด็จ
ยกขึ้นไปรบทัพพม่าถึงเมืองเถินก็ประจวบพระโรคขึ้น จึงประทับอยู่ที่นั่น ทางกรุงจึงส่ง
กรมพระราชวังหลังตามเสด็จขึ้นไปช่วย ตั้ทัพพม่าแตกไปสิ้น ประเทศล้านนามีหัวเมือง
๕๗ หัวเมืองก็ตกเป็นประเทศราชของไทยโดยสมบูรณ์ โดยเฉพาะพระยาตากว๊ะ เจ้าเมือง
เชียงใหม่ทำการรบพุ่งกับพม่าอย่างแข็งแรงมาแต่ต้นจนปลาย ก็โปรดให้สถาปนาเกียรติ
ขึ้นเป็นพระเจ้าเชียงใหม่เดิมชื่อเจ้านครเวียงจันทน์ มีราชทินนามว่า พระบรมราชาธิบติ
ศรีสุริยวงศ์ฯ หรือเรียกอย่างสั้นว่า เจ้าขันธสีมา ครองเมืองนครเชียงใหม่

ผลของการสงครามคราวนี้นอกจากจะขับไล่พม่าได้ด้วยแล้ว ยังทำให้เมือง
ฉ้อเมืองเช่นเข้ามาจำคุกด้วยในราชอาณาจักรไทย เป็นอันว่าอาณาจักรไทยได้ขยาย
ตัวออกไปมากที่สุด ในครั้งนี้อีกครั้งหนึ่ง

กรมพระราชวังบวร ฯ เมื่อเสด็จจากกรุงเทพฯ กลับพระชนม์ เมื่อ พ.ศ. ๒๓๕๖
เป็นอันดับผู้ประจักษ์ของมหาบุรุษผู้หนึ่งที่ได้เลื่อนตำแหน่งจากนายบุญมา เป็นนายผู้จักษุ
พระมหามันตรี พระยาอนัษฐิราชา พระยาอมรราช เจ้าพระยาสุรสีห์ และกรมพระราชวัง
บวร ฯ ซึ่งนับเป็นมหาบุรุษที่กล้าหาญ ได้ช่วยเหลือสมเด็จพระเจ้าแผ่นดินขององค์ทำการ
รักษาให้เป็นอธิปไตยมาได้จนทุกวันนี้

๒. เหตุการณ์เกี่ยวกับประเทศญวน

ในระหว่างปลายสมัยกรุงธนบุรีกับกรุงศรีอยุธยาต่อกันนั้น ประเทศญวน
กำลังมีเรื่องยุ่งยาก เกี่ยวกับพวกไตจีนซึ่งเป็นโจรอยู่ในแดนกบฏเย็น เข้ารุกรานคั่นของ
ต่าง ๆ ของญวน จนคงตัวเป็นใหญ่ได้ ครั้นนั้นเชงอวักก็ช่วยญวนต่อสู้กับพวกไตจีน
ต่าง ๆ แต่มีเจ้านายญวน ๒ คน คือ ชงเชียงซุ่น ผู้เป็นข้า และเชงเชียงอวักผู้หลานได้เข้า
มาพึ่งพระบรมโพธิสมภารเจ้ากรุงไทย แต่เป็นคราวเคราะห์ของชงเชียงซุ่นถูกพระเจ้า-
กรุงธนบุรีซึ่งกำลังมีสติวิปลาศดำริว่าโทษเสีย ส่วนของเชงอวักพระยาธบุรีพาเข้ามาเฝ้าใน
สมัยที่สมเด็จพระพุทธยอดฟ้า ฯ ครองราชย์แล้ว ได้ทรงรับเลี้ยงดูเป็นอย่างดี และยัง
พระราชทานกองทัพให้ไปช่วยคั่นของญวนเพื่อเขาเมืองกัน ๒ ครั้ง แต่ไม่สำเร็จเพราะพวก
ไตจีนมีกำลังมากกว่า ต่อมาของเชงอวักเห็นว่าไทยกำลังมีศึกคิดฟันกับพม่าอยู่คงจะช่วย
คนในเวลาอันรวดเร็วไม่ได้ ประกอบกับพรรคพวกนี้หนังสือแจ้งมาว่า จะขอกำลังฝรั่งเศส
ช่วยได้ จึงหนีออกไปพบพวกฝรั่งเศสที่เกาะกูด เมื่อ พ.ศ. ๒๓๒๙ และเรียนหนังสือ
ทูตลาวไว้

ทางกรุงไม่ทราบว่าจะร้ายอย่างไร กรมพระราชวังบวร ฯ จึงคิดตามไปแต่ไม่
ทัน ภายหลังเห็นหนังสือลา สมเด็จพระพุทธยอดฟ้า ฯ ทรงเข้าพระทัยคิดว่าของเชงอวักคงมี
ได้ตั้งใจคิดร้ายต่อพระองค์แน่อย่างใด

ความก็เป็นจริง เมื่อของเชงอวักไปถึงเกาะกูดแล้ว ก็ขอความช่วยเหลือจาก
บาทหลวงฝรั่งเศส และขณะนั้นฝรั่งเศสอยู่กันเองของฝรั่งเศสก็ให้บาทหลวงพรรคพวกเข้า
ข้าศึกช่วยแพ้ไปและได้บ้านเมืองกันมาเป็นอันมาก ทั้งนี้ด้วยความช่วยเหลือของบาทหลวงของ

สมเด็จพระพุทธยอดฟ้าฯ ด้วยการตั้งเลี้ยงอาหารและอาภุชยภัณฑ์ให้แก่กองเร่รังตีเป็นอันมาก ด้วยเหตุนี้ของเร่รังตีจึงได้ทำการรบพุ่งเมืองญวนรวบรวมอาณาจักรไว้ในอำนาจของตนได้หมด แล้วจึงยกเป็นกษัตริย์ทรงพระนามว่าเจียตอง เป็นอันว่าสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าฯ ได้พระราชนัดดาให้แก่อนุชน ซึ่งนับว่าเป็นการช่วยเหลืออย่างใหญ่หลวง

๓. เหตุการณ์เกี่ยวกับประเทศเขมร

ได้กล่าวมาแล้วในปลายรัชกาลสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรี แล้วว่า เขมรในเวลานั้นคงอยู่ในอำนาจของฟ้าทะละหะ (มู) ซึ่งเขาใจฝักใฝ่ข้างญวน พระเจ้ากรุงธนบุรีจึงโปรดให้ยกทัพไปปราบแต่ยังไม่ทันเรียบร้อยเจ้าพระยามหากษัตริย์ก็ก่อกบฏขึ้น เขมรจึงตกอยู่ในอำนาจของฟ้าทะละหะเรื่อยมา ครั้นถึงรัชกาลสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าฯ ได้มีคำสั่งให้เจ้าพระยา (เบน) ซึ่งเป็นมิตรสหาย และเป็นข้าราชการผู้ใหญ่ของไทย ว่าตนจะรบเอาเมืองเขมรมาขึ้นอยู่แก่ไทย สมเด็จพระพุทธยอดฟ้าฯ ก็โปรดให้พระยาสมรสาชกกองทัพไปจับตัวฟ้าทะละหะตัวแรกได้โดยง่าย ภายหลังสมเด็จพระเจ้าพระยา (ซุ) ก็ถูกพระยาสมรสาชกฆ่าเสียด้วย เพราะเหตุที่เป็นคนทรยศต่อเจ้านายของตนเอง แล้วพระยาสมรสาชกก็เป็นผู้สำเร็จราชการในประเทศเขมร ค่อยมาพดลแก่กรมหมื่นนครสวรรค์ฯ พระยาสมรสาชกเห็นจะสู้ไม่ได้ ก็พาทองเอกมังกุมารเขมร ซึ่งมีพระชนม์ ๘ ขวบเข้ามายังกรุงเทพฯ สมเด็จพระพุทธยอดฟ้าฯ ทรงรับเลี้ยงอย่างบุตรบุญธรรม และโปรดให้พระยาสมรสาชกเป็นเจ้าพระยาอภัยภูเบศร์ฯ ส่วนน้องอีกคนของเขมรซึ่งเป็นพระอนุชาของเขมรนั้น กรมพระราชวังบวรฯ ของพระราชทานไปเลี้ยงเป็นอันนุ

ต่อมาภายหลังหัวหน้าแรกจากเขมรฆ่าตาย ประเทศเขมรก็เริ่มดิ้นรนอีก พวกขุนนางเขมรจึงขอให้ตั้งตัวทองเอกออกไปปกครอง สมเด็จพระพุทธยอดฟ้าฯ ทรงเห็นว่าน้องของเขมรยังทรงพระเยาว์นัก จึงให้เจ้าพระยาอภัยภูเบศร์ฯ (เบน) ออกไปเป็นผู้สำเร็จราชการอยู่ก่อน ใน พ.ศ. ๒๓๒๗ และภายหลังเจ้าพระยาอภัยภูเบศร์ฯ เกิดคิดใจกับของเร่รังตีเจ้าแผ่นดินญวน สมเด็จพระพุทธยอดฟ้าฯ ก็ทรงโปรดให้แต่งตั้งให้เป็นที่เรียบร้อยแล้ว

ส่วนน้องเองนั้นได้รับพระกรุณาเลี้ยงดูอย่างดี เมื่อพระชนมายุครบบรรลุนิติภาวะทรงให้ ครั้นเสด็จกลับทูลเกล้าฯ ถวายให้ไปครองประเทศเขมรสืบราชวงศ์ต่อไป พระราชทานนามว่า สมเด็จพระนเรวดีนโรธาสีราช (เดือน ๖ พ.ศ. ๒๓๓๗) และโปรดให้พระยาตากสิน (ปก) ซึ่งเป็นพระพี่เลี้ยงน้องเองเป็นสมเด็จพระอัยยิกาแห่งราชวงศ์เองต่อไป ส่วนพระยาอภัยภูเบศร์ ๑ นั้น สมเด็จพระพุทธยอดฟ้าฯ ก็ได้โปรดให้ไปครองเมืองพระตะบอง เขมรราช เพื่อคอยคุ้มครองประเทศเขมรและขอคืนแดนส่วนนั้นให้แก่เจ้าพระยาอภัยภูเบศร์ ๑ ปกครองโดยเด็ดขาด เพื่อเป็นบำเหน็จที่เห็นอภัยในการทำงานให้เขมรอีกด้วย

พระนารายณ์ราชาธิราชครองประเทศเขมรอยู่ ๓ ปีถึงพระชนม์ เมื่อ พ.ศ. ๒๓๔๐ พระชนมายุเพียง ๒๕ ปี มีราชบุตรที่ยังทรงพระเยาว์ ๔ องค์ คือ น้องจันทร์ พระชนมายุเพียง ๕ ปี น้องฉิม น้องสงวน และน้องด้วง ในเวลานั้นสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าฯ (ปก) ซึ่งเป็นพี่เลี้ยงน้องเองมาแต่เยาว์ ก็ได้สำเร็จราชการ และยังคงดำเนินตามคำสั่งทางกรุงเทพ ฯ ทุกประการ พัดพระตะเพ (ปก) ดำรงราชการประเทศเขมรมาได้ ๓๐ ปี ถึง พ.ศ. ๒๓๔๘ พัดพระตะเพเห็นว่าตนเองชราามากแล้ว ก็ได้กราบทูลขอให้สมเด็จพระพุทธยอดฟ้าฯ ๑ อภิเษกให้น้องจันทร์ครองประเทศเขมร พร้อมกับส่งน้องจันทร์เข้ามาเฝ้าเพื่อทรงจัดงานอภิเษกสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าฯ ก็ทรงอนุญาติและพระราชทานนามว่า สมเด็จพระอุทัยราชา (เดือน ๘ พ.ศ. ๒๓๔๘)

การตั้งสมเด็จพระอุทัยราชาเป็นกษัตริย์เขมรในครั้งนั้น แทนที่จะเป็นผลดีแก่ไทย กลับเป็นผลร้ายทำให้เขมรแยกจากไทย และก่อความยุ่งยากให้แก่ไทยในสมัยรัชกาลที่ ๒ มากมาย เหตุที่เป็นดังนี้เนื่องด้วยพวกขุนนางผู้ใหญ่ฝ่ายเขมรนั้นทั้งนิยมญวนและเกลียดชังไทยกันเป็นอันมาก น้องจันทร์ไปเติบโตในเมืองเขมร และเป็นผู้ที่หวังว่าจะได้ราชบัลลังก์คือแทนพระราชบิดาด้วย ฉะนั้น บรรดาขุนนางผู้ใหญ่ที่เกลียดชังไทยคงจะได้อบรมยุ้งน้องจันทร์ให้กระตือรือร้นที่จะกู้ไทยให้กลับคืนมา ประกอบกับมีเหตุการณ์เกิด

สมเด็จพระหน้า ทำให้สมเด็จพระอุทัยราชา (นักองจันทร์) เกิดความไม่พอใจสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าฯ ๑. ประการคือ

๑. เมื่อได้รับอิทธิพลแล้วจะกลับประเทศเขมร สมเด็จพระอุทัยราชาเข้าไปกราบถวายบังคมโดยพลการ ไม่รอให้เสนาบดีเบิกตัวมาตามธรรมเนียม สมเด็จพระพุทธยอดฟ้าฯ ตรีศักราช ทำให้สมเด็จพระอุทัยราชาได้รับความอดสูรณางราชการมาก

๒. เมื่อกลับไปเมืองเขมรแล้ว ได้เกิดวิวาทขึ้นกับพระยาโคโร (เม็ง) ๑ หนึ่มาพึ่งกรุงเทพฯ ๑ สมเด็จพระอุทัยราชามีราชดำณั้มาขอตัว สมเด็จพระพุทธยอดฟ้าฯ ๑ ไม่ประทานให้

๓. สมเด็จพระอุทัยราชามีราชดำณั้มาขอขึ้นกองอิ นกองภาซึ่งเป็นน้ำกลับเขมร สมเด็จพระพุทธยอดฟ้าฯ ๑ ก็ไม่ประทานให้เช่นเดียวกัน

สาเหตุเหล่านี้ ประกอบกับขณะนั้นซึ่งก่แย่งชิง กับประเทศญวน กลับเป็นอิสระได้ เขมรมุ่งหมายว่าคงจะพึ่งกำลังญวนเมื่อเกิดวิวาทกับไทยได้ประการหนึ่ง และขณะนั้นเจ้าพระยาอภัยภูเบศร์ (แบน) ถึงฉนั้จกรรมลง สมเด็จพระพุทธยอดฟ้าฯ กลับทรงตั้งพระยาอภัยภูเบศร์ไปปกครองฉนั้ยศอแทน เขมรคงอยากได้คืนแดนฉนั้ฉนั้ประการหนึ่ง แต่โดยเหตุที่ขณะนั้นสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าฯ ยังทรงพระชนม์อยู่ ทั้งญวนและเขมรจึงไม่กล้าจะกระทำการฉนั้ใดลงไป

บทที่ ๒

การปกครอง

ก่อนที่จะกล่าวถึงวิธีการปกครองบ้านเมืองในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์นั้น เห็นควรย้อนกล่าวถึงวิธีการปกครองประเทศไทย * แต่สมัยโบราณมาเสียก่อน เพื่อจะได้เห็นแนวทางเป็นลารเปรียบเทียบ เพื่อความเข้าใจได้ง่ายขึ้น

ลักษณะการปกครองของไทยสมัยติดำบรรพหนมเค้าง่อนปรากฏว่า มีการปกครองกันตามคติซึ่งมาจากเมืองเดิม คือนับถือพระเจ้าแผ่นดินเป็นบิดาของประชาชน พลเมือง เขาลักษณะการปกครองครอบครัวมาเป็นแบบอย่าง ถือว่าบิดาเป็นผู้ปกครอง ครัวเรือนเรียก "พ่อครัว" หลายครัวเรือนรวมกันเป็นบ้านอยู่ ในปกครองของ "พ่อบ้าน" ผู้อยู่ในปกครองเรียก "ลูกบ้าน" หลายบ้านรวมกันอยู่ในความปกครองของ "พ่อเมือง" ถ้าเป็นประเทศราชเจ้าเมืองเป็น "ขุน" หลายเมืองรวมอยู่ในประเทศ อยู่ในความปกครองของพระเจ้าแผ่นดิน ซึ่งแต่โบราณเรียก "พ่อขุน" ข้าราชการตำแหน่งต่าง ๆ ใต้นามว่า "ลูกขุน" คงจะเห็นได้ว่าการปกครองของไทยสมัยนั้น เป็นอย่างบิดาปกครองบุตร

ในสมัยที่ไทยได้ตั้งเป็นอิสระชน ณ กรุงสุโขทัยนี้ ลักษณะการปกครองก็คงถือตามหลักเดิมที่นำมาจากถิ่นกำเนิดของตน คือพระเจ้าแผ่นดินคงเป็นเสมือนบิดาของราษฎร ให้คำแนะนำสั่งสอนอบรม และทูลนำรุงราษฎรอย่างใกล้ชิด เช่นเดียวกับกิจวัตรที่บิดาจะพินิจบุตร สماعกับไพร่บ้านพลเมืองทั่ว ๆ ไป ใครอยากทูลร้องทุกข์กันเมื่อใด ก็อนุญาตให้เข้าเฝ้าได้ไม่เลือกหน้า เวลาดวงคืนก่แสดนกระดังง์ไว้ที่ประตูพระราชวัง ใครมีทุกข์ร้อนก็ไปดังกระดังง์ได้ พระเจ้าแผ่นดินจะเสด็จออกไถ่ถามข้อทุกข์ร้อน และทรงตัดสินชี้ขาดด้วยความเป็นคุณธรรม วิธีการปกครองบ้านเมืองถือหลักการนี้ซึ่งกันประเทศเป็นสำคัญ

ต่อมาถึงสมัยกรุงศรีอยุธยาเป็นราชธานี วิธีการปกครองแตกต่างไปจากสมัยสุโขทัย โดยที่คนไทยฝ่ายใต้อยู่ประปนกับพวกขอมมาช้านาน จึงได้รับอารยธรรมจากพวกขอม ซึ่งถ่ายทอดมาจากอินเดียออกชนหนึ่ง คงจะเห็นได้ในกฎหมายต่าง ๆ ซึ่งคงชนในสมัยกรุงศรีอยุธยานั้นชอบใช้ถ้อยคำภาษาเขมรและภาษาสันสกฤต จารีตประเพณีใช้คำขอมมากจน ถึงลำดับของยศของพระเจ้าแผ่นดินนั้น ได้รับความยกย่องเช่นสมเด็จพระนเรศวรมหาราช ทรงแต่งตั้งอัครมหาเสนาบดี ๒ ตำแหน่ง และเสนาบดี ๔ ตำแหน่งชนบิหารกิจการบ้านเมือง และการปกครองตามระบอบนี้ได้รับการปรับปรุงอีกในรัชสมัยสมเด็จพระ

พระบรมไตรโลกนาถ และสมเด็จพระรามาธิบดีที่ ๓ ซึ่งใช้เป็นหลักการปกครองประเทศ มาตลอดสมัยกรุงศรีอยุธยาเป็นราชธานีและสมัยกรุงธนบุรี เป็นราชธานี

ครั้นเมื่อได้สร้างกรุงรัตนโกสินทร์ขึ้นแล้ว สมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก ก็ได้ใช้วิธีการปกครองประเทศตามแบบกรุงศรีอยุธยา คือมีอัครมหาเสนาบดี ๒ ตำแหน่ง กับเสนาบดี ๔ ตำแหน่ง อัครมหาเสนาบดี ๒ ตำแหน่งนั้นได้แก่สมุหนายก มีหน้าที่บังคับฝ่ายพลเรือนและหัวเมืองฝ่ายเหนือทั่วไป กับสมุหพระกลาโหมมีหน้าที่บังคับทหารและหัวเมืองฝ่ายใต้ทั่วไป

ส่วนเสนาบดี ๔ ตำแหน่งนั้นได้แก่

๑. กรมเมืองหรือกรมนครบาล มีหน้าที่บังคับอำเภอ กำหนัดในเขตกรุง บังคับศาลพิจารณาความออกฉกรรจ์ขึ้นต้นโทษ

๒. กรมวัง มีหน้าที่รักษาพระราชมณเฑียร และพระราชวังขึ้นนอกและขึ้นใน เป็นพนักงานที่จะจัดการพระราชพิธีทั้งปวง ได้บังคับบัญชาข้าราชการฝ่ายหน้า ซึ่งมีตำแหน่งอยู่ในพระบรมราชวังขึ้นใน และข้าราชการฝ่ายในทั่วไป มีอำนาจจะตั้งศาลชำระความได้ด้วย

๓. กรมคลัง มีหน้าที่บังคับบัญชาการเงินทั้งรายรับรายจ่ายที่จะเข้าและจะออกจากท้องพระคลัง บังคับศาลซึ่งชำระความเกี่ยวข้องกับพระราชทรัพย์ และการคิดดอกเบี้ยของกับชาวต่างประเทศ

๔. กรมนา มีหน้าที่ดูแลรักษานาหลวง เก็บหาข้าวค่านาจากราษฎร เป็นพนักงานขอซื้อข้าวขึ้นนาหลวง พิจารณาคดีที่เกี่ยวข้องด้วยเรื่องทนายและสัตว์พาหนะ

ในการต่อมา รูปการก็เปลี่ยนแปลงลงไปบ้าง ด้วยบางกรมมีงานมากจนต้นมือ บางกรมก็มีงานน้อยไม่พอทำ ฉะนั้นเมื่อบางกรมมีงานคงค้างจะเต็มก็มีกการแยกกรมออกไปอีก

ครั้นถึงรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ซึ่งได้ตั้งขึ้นด้วยราชสมบัติเมื่อ พ.ศ. ๒๔๓๓ นั้น ทรงพระราชปรารภว่า สมควรจะได้อำระเนียบราชการบริหารส่วนกลางเสียใหม่ โดยจัดจำแนกให้กรมกองต่างๆ มีหน้าที่เป็นหมวดเหล่า ไม่

ก้าวก่ายกัน ดังนั้นใน พ.ศ. ๒๔๓๘ พระองค์จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้แยกกระทรวงพระคลังออกจากกรมท่าหรือต่างประเทศ และตั้งหอรัษฎากรพิพัฒน์ทำหน้าที่เก็บรายได้ของแผ่นดินทุกแผนกขึ้นเป็นเริ่มแรก

คือจากหน้าที่ทรงปรับปรุงหน้าที่ของกรมต่างๆ ที่มีอยู่แต่เดิม ให้เป็นระเบียบเรียบร้อย กระทรวงหนึ่ง ๆ ก็มีหน้าที่อย่างหนึ่งหรือหลายอย่าง พอเหมาะสมควร

กระทรวงซึ่งมีอยู่ในตอนแรก ๆ เริ่มเอ็ดถึงราวต้นรัตนโกสินทร์เพียง ๒ กระทรวง คือ

(๑) กระทรวงมหาดไทย มีหน้าที่ปกครองหัวเมืองฝ่ายเหนือ

(๒) กระทรวงกลาโหม มีหน้าที่ปกครองหัวเมืองฝ่ายใต้ และการทหารบก ทหารเรือ

(๓) กระทรวงนครบาล มีหน้าที่บังคับบัญชาการรักษาวพระนคร คือปกครองมณฑลกรุงเก่า

(๔) กระทรวงวัง มีหน้าที่บังคับบัญชาการในพระบรมมหาราชวัง

(๕) กระทรวงการคลัง มีหน้าที่จัดการขึ้นเกี่ยวกับต่างประเทศ และ

การพระคลัง

(๖) กระทรวงเกษตราธิการ มีหน้าที่จัดการไร่นา

เพื่อให้เหมาะแก่สมัย จึงได้จัดเปลี่ยนแปลงหน้าที่ของกระทรวงบางกระทรวง และเพิ่มอีก ๔ กระทรวง รวมเป็น ๑๐ กระทรวง คือ

(๑) กระทรวงการต่างประเทศ แบ่งหน้าที่มาจากกระทรวงการคลังเก่า มีหน้าที่ตั้งราชทูตไปประจำสำนักต่างประเทศ เนื่องจากเวลานั้น ชาวยุโรปได้ตั้งกงสุลเข้ามาประจำอยู่ในกรุงเทพฯ บ้างแล้ว สมเด็จพระมหาเทววงศ์จึงโปรดเกล้าฯ ให้พระยาคลัง (เดิม) เป็นพระคลังมหาสมบัติ และให้พระราชวังสุพรรณภูมิเป็นสำนักงาน เริ่มระเบียบร่างเขียน และเก็บจดหมายราชการตลอดจนมีข้าราชการผู้ใหญ่ผู้น้อยมาทำงานตามเวลา ซึ่งนับเป็นแบบแผนให้กระทรวงอื่นๆ ทำตามต่อมา

(๒) กระทรวงยุติธรรม แต่ก่อนการพิจารณาพิพากษาคดีมิได้รวมอยู่กรมเดียวกัน และไม่ได้รับคำสั่งจากผู้บังคับบัญชาคนเดียวกัน เป็นเหตุให้วิธีพิจารณาพิพากษาไม่เหมือนกัน ต่างกระทรวงต่างคดีกัน จึงโปรดให้รวมผู้พิพากษา คงเป็นกระทรวงยุติธรรม

(๓) กระทรวงโยธาธิการ รวมรวมการโยธาจากกระทรวงต่าง ๆ มาไว้ที่เดียวกัน และให้กรมไปรษณีย์โทรเลขและกรมรถไฟรวมอยู่ในกระทรวงนี้ด้วย

(๔) กระทรวงธรรมการ ยกกรมธรรมการและสังฆการี จากกระทรวงมหาดไทยเข้ามารวมกับกรมศึกษาธิการ ตั้งขึ้นเป็นกระทรวงธรรมการ มีหน้าที่โรงเรียนฝึกหัดอาจารย์ ฝึกหัดบุคคลให้เป็นครูสอนวิชาตามวิธีของยุโรป เรียบเรียงตำราเรียน และตั้งโรงเรียนสอนท้าวพระยาธรรมาจากร

ทรงได้ทรงเริ่มจัดการตำแหน่ง หน้าที่ราชการตั้งถาวรแล้วตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๓๓ จัดให้มีเสนาบดีสภา มีอำนาจที่เป็นหัวหน้ากระทรวง ๑๐ นาย และหัวหน้ากรมยุทธนาธิการ กับกรมราชเลขาธิการ ซึ่งมีฐานะเท่ากระทรวงก็ได้เข้าในในสภาด้วย รวมเป็น ๑๒ นาย พระองค์ทรงเป็นประธานมา ๓ ปีเศษ

แต่เดิมเสนาบดีมีฐานะต่าง ๆ กัน แบ่งเป็น ๓ คือ เสนาบดีมหาดไทย กับกลาโหมมีฐานะเป็นอัครมหาเสนาบดี เสนาบดีนครบาล กับ พระคลังและเกษตรราธิการ มีฐานะเป็นจุสดมภ์ เสนาบดีการต่างประเทศ ยุติธรรม ธรรมการ และโยธาธิการ เรียกกันว่าเสนาบดีตำแหน่งใหม่ ครั้นเมื่อมีประกาศเมื่อวันที่ ๓ เมษายน พ.ศ. ๒๔๓๕ จึงเรียกเสนาบดีเหมือนกันหมด ไม่รู้ว่าอัครมหาเสนาบดี หรือจุสดมภ์ต่อไป

การปฏิวัติระบอบการปกครองของประเทศครั้งใหญ่คงถ่วงมาแต่นั้น นับว่าบรรดาสถาบันเจ้าเรือนร้อยทั้งนี้แล้วรัชสมัยสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ในรัชกาลต่อ ๆ มาได้มีการปรับปรุงแก้ไขเพิ่มเติม แต่ก็คงเป็นไปในรูปเดิม อาทิเช่น ในรัชสมัยสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้ทรงแยกกระทรวงกลาโหม ซึ่งบังคับทั้งทหารบกและทหารเรือ เป็นสองกระทรวงคือกระทรวงกลาโหม และกระทรวงทหารเรือ ทรงเปลี่ยนชื่อกระทรวงโยธาธิการเป็นกระทรวงคมนาคม รวมมหาดไทยกับนครบาลเป็นกระทรวงเดียวกันเรียกว่า

กระทรวงมหาดไทย ตั้งกระทรวงมรราชาร^๕ขึ้นใหม่ และยกกรมพานิชย์และอภิศัก^๕พยากรณ์^๕ ซึ่งก่อนนั้นขึ้นอยู่กับกระทรวงพระคลัง เป็นกระทรวงพานิชย์

ต่อมาในรัชสมัยสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ก็ได้ทรงปรับปรุงอีก โดยให้รวมกระทรวงพานิชย์กับคมนาคมเข้าเป็นกระทรวงเดียวกัน เรียกว่ากระทรวงพานิชย์และคมนาคม ยกกระทรวงมรราชาร^๕ ตั้งตำแหน่งอธิบดีกรมราชเลขาธิการขึ้นแทน มีตำแหน่งเท่ากับเสนาบดีเหมือนกัน แต่ที่สำคัญที่สุดก็คือ ตั้งอธิบดี^๕กรมครุฑ^๕ราชัน^๕เป็นสภาที่ปรึกษา^๕ราชการแผ่นดินและปรับปรุงของกรมครุฑ^๕ราชัน^๕ซึ่งมีอยู่แต่เดิม เพื่อเป็นที่ปรึกษา^๕ราชการซึ่งพระองค์จะได้พระราชทานมาให้วินิจฉัย การปกครองส่วนกลางเป็นดังนี้สืบมาจนกระทั่งมีการเปลี่ยนแปลงการปกครองเป็นประชาธิปไตย เมื่อวันที่ ๒๔ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๗๕

บทที่ ๓

วัฒนธรรม

๑. ในด้านพระพุทธศาสนา

๑. ในรัชกาลที่ ๑ ในรัชกาลสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก ไทยเรายังทำสงครามกับพม่าหลายครั้งไม่ใคร่จะมีเวลาที่จะบำรุงฝ่ายพุทธจักร แต่ถึงกระนั้นก็ยังทรงปรารถนาที่จะให้พระนครรุ่งเรืองด้วยวิถาอารามตามอย่างกรุงศรีอยุธยาในกาลก่อน จึงได้มีการบูรณะปฏิสังขรณ์พระอารามหลวงชนหลายพระอาราม ทั้งเป็นวัดสำคัญอยู่ในสมัยนั้นเช่น วัดพระศรีรัตนศาสดาราม วัดพระเชตุพน วัดสระเกศ วัดระฆัง เป็นต้น ได้อัญเชิญพระพุทธรูปหล่อตามวัดร้างจากอยุธยาลงมาประดิษฐานที่วัดที่ได้จัดสร้างขึ้น เช่น พระศรีศาสดายมุนีไว้วัดสุทัศน์ พระโลกนาถไว้วัดพระเชตุพน เป็นต้น

ในรัชกาลที่ ๑ การรวบรวมฉบับพระไตรปิฎกแล้วประชุมสงฆ์ทำสังคายนา จัด
สร้างพระไตรปิฎกขึ้นเห็นว่าถูกต้องขึ้นเป็นฉบับหลวง และทรงโปรดให้คัดไปไว้ตามพระ
อารามต่าง ๆ เพื่อให้เป็นที่ศึกษาค้นคว้า

๒. ในรัชกาลที่ ๒ ในรัชกาลนี้ถึงแม้ไทยเราจะไม่มีศึกใหญ่จริงจัง แต่ก็ยัง
คงตระเตรียมทำสงครามอยู่เสมอ นอกจากพม่าแล้วญวนก็เกิดเป็นศัตรูขึ้นอีกทางหนึ่ง แต่
กระนั้น สมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยก็ยังทรง พยายามทำนุบำรุง พระพุทธศาสนาไว้ได้ ชาติ
อาทิวรางค์ ได้ทรงจัดการแก้ไขข้อขัดข้องของพระสงฆ์ซึ่งเล่าเรียนพระปริยัติธรรม กำหนด
ขึ้นเปรียญเป็น ๘ ประโยค ผู้สอบได้ตั้งแต่ตามประโยคขึ้นไปจึงนับว่าเป็นเปรียญ เรียกว่า
เปรียญตามประโยค และถ้าผู้ใดสอบได้ประโยคสูงขึ้นไปอีกเรียกว่าเปรียญเท่านั้นประโยค
จนถึงเปรียญ ๘ ประโยค ได้กำหนดหลักสูตรให้ยากขึ้นตามลำดับ ความรู้ภาษามคธ
ของผู้ที่เป็นเปรียญปรากฏเปรื่องยิ่งกว่าแต่ก่อน

ทรงสร้างวัดสุทัศน์ประดิษฐานพระศรีศาสดายืนนี้ สร้างวัดไชยพฤกษ์มาลา โปรด
ให้บูรณะวัดแจ้ง พระราชทานนามว่า วัดอรุณราชวราราม

หนึ่ง ในรัชกาลนี้ไทยได้เริ่มการติดต่อกับอังกฤษขึ้น เนื่องจากด้วยพระสังฆราช
เมืองลังกาให้พระภิกษุเชิญพระบรมสารีริกธาตุกับดินสัรมหาโพธิ์ (คือดินโพธิ์ที่เป็นเชือก
สายของคันมหาโพธิ์ที่พระพุทธเจ้าตรัสรู้) เข้ามาทอดเกล้าถวาย ๑ โปรดให้ปลูกไว้ที่วัด
มหาธาตุกึ่งหนึ่ง ครั้นเมื่อทรงทราบว่าเป็นของฝรั่งก็ทรงปริวิตกถึงพระพุทธ
ศาสนาน่าจะเสีราหมของผ่นแปรไป จึงทรงโปรดให้เลือกหาพระภิกษุที่รอบรู้คงได้ ๘ รูป
แต่งตั้งเป็นสมณทูตออกไปสืบพระพุทธศาสนาถึงลังกา สมณทูตคนนั้นพระอาจารย์
ทองด้วงกับพระอาจารย์เทพเป็นหัวหน้า พระสงฆ์อื่นอีก ๕ รูป รูปหนึ่งชื่อเซ่งซึ่งต่อมาได้
เป็นสมเด็จพระวันรัต วัดอรุณราชวรารามอยู่มาจากรัชกาลที่ ๕ ตั้งแต่นั้นมาไทยก็ได้ติดต่อกับ
กับลังกาในเรื่องพระพุทธศาสนาสืบมา

๓. ในรัชกาลที่ ๓ ในรัชกาลนี้ได้ทรงช่วยและสร้างพระไตรปิฎกให้ถูกต้อง
บริบูรณ์ยิ่งกว่าครั้งก่อนๆ ทรงบำรุงการศึกษาเล่าเรียนพระปริยัติธรรมตลอดจนการแปล
คัมภีร์ต่าง ๆ เป็นภาษาไทยเป็นอันมาก หนังสือฝ่ายพระพุทธศาสนาในกรุงเทพฯ นั้นนับได้
ว่าเกิดขึ้นในรัชกาลนี้มากกว่าในรัชกาลอื่น ๆ ทรงสร้างพระอารามใหม่ ๓ แห่งคือ วัด
ราชโอรส วัดราชบพิธ และวัดเทพธิดา ทรงสร้างพระสมุทระเจดีย์ที่ปากน้ำเจ้าพระยา
สร้างพระเจดีย์ที่วัดพระเชตุพน

อาศัยที่สมเด็จพระอนุชา (สมเด็จพระจอมเกล้าฯ) ครองทรงผนวชเป็นภิกษุ
ขอต่อรัชกาลที่สามได้ทรงเล่าเรียนพระไตรปิฎกแตกฉาน ทรงพิจารณาความในพระ
ไตรปิฎกจนจำแนกเปรียบเทียบเลือกแต่เห็นว่าถูกต้องตามพระวินัยแล้วทรงประพฤติตาม และ
ได้ประดิษฐานพระบรมยุคนิกายมหานิกายราชวรวิหารซึ่งเป็นวัดที่ทรงผนวชอยู่นั้น เมื่อ พ.ศ. ๒๓๗๖
ถึงพระบรมยุคนิกายจึงได้เจริญเรื่อยสืบมาจนถึงทุกวันนี้

ได้จัดตั้งสมณทูตไปลังกาหลายครั้ง เพื่อสืบหาคัมภีร์พระไตรปิฎกต่างๆ ทั้งใน
ลังกาและในเมื่องรามัญเขามารวบรวมสืบค้นกับฉบับที่มียุ

พระปรางค์วัดอรุณฯ ซึ่งต้องมอดร้างในรัชกาลที่ ๒ ก็สำเร็จในรัชกาลนี้

๔. ในรัชกาลที่ ๔ สมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ทรงเป็นประธานในการ
ศึกษาพระปริยัติธรรมตั้งที่พระองค์ได้ทรงเป็นมาแล้วในรัชกาลที่ ๓ แม้จะเป็นผู้ตั้งธรรม
ยุติกนิกายขึ้นก็ได้ทรงทำนุบำรุงมหานิกายเช่นเดียวกัน ได้ทรงสร้างวัดบรมนิวาส วัดราช-
ประดิษฐ์ วัดมกุฏกษัตริย์ วัดโสมนัสวิหาร และวัดพุทธนาราม

ไทยเราได้เริ่มคบค้ากับฝรั่งในรัชกาลนี้ จึงได้มีการคิดค้นในเรื่องพระพุทธ
ศาสนากับอินเดีย ได้พระพุทธรูปอินเดียและพันธุ์ พระศรีมหาโพธิ์ที่เมืองพุทธคยา มาปลูกใน
เมืองไทยเราด้วย

หนึ่งลัทธิมหายานก็ได้รับพระบรมราชูปถัมภ์ ได้ทรงโปรดให้มีการทำพิธีตั้งเศก
เป็นครั้งแรกในรัชกาลนี้

๕. ในรัชกาลที่ ๕ สมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ทรงอุปถัมภ์บำรุงพระพุทธศาสนาจำเริญรอยรัชกาลที่ ๔ ทรงอุปถัมภ์ดัดทอนมหายานเช่นเดียวกัน

ทรงอาราธนาพระราชาคณะให้ช่วยกันชำระคัมภีร์พระไตรปิฎก ซึ่งเดิมเป็นคัมภีร์ใบลานแบบกรุงศรีอยุธยา แล้วทรงยกขึ้นเป็นอักษรพิมพ์เป็นสมุดข่อย ๓๘ เล่ม พิมพ์ ๓,๐๐๐ ชุด เป็นเหตุให้พระไตรปิฎกได้แพร่หลายไปยังนานาประเทศ

ใน พ.ศ. ๒๔๔๓ มีผู้ขอพบพระบรมสารีริกธาตุที่อินเดีย มาวัดเศวตฉัตร อุปราชอินเดียได้จัดส่งเข้ามากราบทูลถวาย เมื่อพสกนิกรได้ยลคำสอนพุทธในนานาประเทศทราบความต่างแ่งทุกเข้ามาทูลขอแบ่ง ก็ได้ทรงโปรดแบ่งให้ไปตามสมควร ส่วนพระบรมธาตุที่เหลือทรงโปรดให้สร้างเจดีย์ทองสมมติเป็นพุทธธาตุ แล้วนำไปประดิษฐานไว้ในอุหาพระสถูปบนยอดบรมบรรพตวัดสระเกศเป็นที่สักการะบูชาของประชาชนจนทุกวันนี้

ในรัชกาลนี้ได้ทรงส่งเสริมการศึกษาพระปริยัติธรรม โดยการตั้งสำนักเรียนทั่วราชอาณาจักร ให้กระทรวงธรรมการเป็นผู้ควบคุมการศึกษาทางศาสนาและกิจการทางพุทธศาสนาโดยทั่วไป

๖. ในรัชกาลที่ ๖ สมเด็จพระมงกุฎเกล้าฯ ได้ทรงพระราชนิพนธ์หนังสือปลุกใจและสั่งสอนประชาชนให้เข้าใจได้ในพระพุทธศาสนาจนหลายเล่ม เช่น เทศนาเตือนบ้าน พระพุทธเจ้าตรัสอะไรเป็นต้น และทรงจัดให้มีคำสอนมงคลแปลเป็นภาษาไทยด้วย การศึกษาเกี่ยวกับพระพุทธศาสนาก็ได้จัดการให้ดีกว่าแต่ก่อน เช่น มีโรงเรียนนักธรรมมากขึ้น เพื่อให้พระสงฆ์ได้ศึกษาพระพุทธศาสนาได้สะดวก ตลอดจนการปกครองคณะสงฆ์ก็เห็นว่าระเบียบเรียบร้อยดีกว่าในรัชกาลก่อน ๆ

๗. ในรัชกาลที่ ๗ สมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ทรงทำสังคายนาพระไตรปิฎกครั้งใหญ่จำเริญรอยตามรัชกาลที่ ๕ ทรงพิมพ์เป็นภาษาไทยแจกจ่ายไปยังหอสมุดสำคัญทั่วราชอาณาจักร และส่งไปเผยแพร่ไปยังต่างประเทศทั่วโลก

ตอนที่ ๒ วรรณคดี

๑. รัชกาลที่ ๑ แม้จะทรงมีพระราชกิจอยู่กับการสงคราม ดมเด็จ

พระพุทธรูปก็ยังได้ทรงเอาใจใส่ในวรรณคดีเป็นอันมาก ทรงเป็นประมุขแห่งกวี—
ปราชญ์ราชบัณฑิตทั้งหลาย และได้ทรงพระราชนิพนธ์หนังสือหลายเรื่อง คือ ราม—
เกียรติ อุนนุท และกลอนเพลงยาวนิราศเรื่องรบพม่าที่ท่าดินแดง และได้ทรงริเริ่ม
งานทางวรรณคดีอย่างหนึ่งคือ ทรงแปลพงศาวดารจีนเป็นภาษาไทย

นักกวีมีชื่อเสียงในรัชกาลนี้มีอยู่ ๓ ท่านด้วยกันคือ เจ้าพระยาพระคลัง (หน)
พระยาธรรมปรีชา (แก้ว) และพระเทพโมลี (ถน)

เจ้าพระยาคลัง (หน) เป็นกวีมีความสามารถในเชิงนิพนธ์ทั้งกาพย์กลอน
และร้อยแก้วอย่างยอดเยี่ยมหนึ่ง แต่อาจถึงกับกลอนนั้นจะซ่อนอยู่ในชุดจักรยัง
ไม่เดาถึงจะเทียบกับกาพย์กลอนเอก ๆ ที่มีอยู่ได้ เรื่องต่าง ๆ ที่ท่านนิพนธ์ไว้เช่น บท
โมหะเรื่องถาก ร่ายยาวมหาชาติกัณฑ์กุมารและมัทรี เป็นต้น หนังสือที่ทำให้เจ้าพระยา
พระคลัง (หน) เด่นในทางวรรณคดีคือเรื่องด้ามกัณฑ์เป็นความเรียงร้อยแก้วด้วยภาษาที่
ไม่รู้จักคาย และอีกเรื่องหนึ่งคือราชวราษ

พระยาธรรมปรีชา (แก้ว) ได้เป็นที่พระอาลักษณ์ในสมัยสมเด็จพระเจ้า
กรุงธนบุรี แล้วอุปสมบทอยู่พักหนึ่ง เมื่อลาสิกขาบทออกมาแล้วได้เป็นที่พระอาลักษณ์
ในสมเด็จพระพุทธยอดฟ้า หนังสือที่ท่านนิพนธ์ไว้ชื่อไกรภูมิโลกกนิจย

พระเทพโมลี (ถน) ได้มีหนังสือหนึ่งในเรื่องมหาชาติคือกัณฑ์มหา—
พน อันเป็นกัณฑ์ที่ทำให้กวีมีชื่อเสียงเด่นอยู่กระทั่งปัจจุบัน

๒. ในรัชกาลที่ ๒ ในรัชกาลนี้เป็นสมัยที่วรรณคดีไทยแพร่รุ่งโรจน์เทียบ
ได้กับแผ่นดินสมเด็จพระนารายณ์มหาราช เพราะในขณะนั้นเป็นระยะที่ว่างการสงคราม
เปิดโอกาสให้นักกวีและนักประพันธ์เริ่มงานของตนได้เต็มที่

บทประพันธ์เพลงที่จัดในรัชกาลนั้นคือ บทละคร กถาอนันตภาพและโองการ
อภาพ ส่วนเรื่องร้อยแก้วที่คงคมาในรัชกาลที่ ๑ ด้วยเรื่องจันทน์ พนมมาถวิลราชตาม
ได้เพิ่มชนกคือ เขมยถก หองถน คงถน

กั๋วในรัชกาลนี้มีสมเด็จพระพุทธเจ้าองค์หนึ่งนามว่า
 ขุนในรัชกาลนี้ พระยาธรรม และนายอินทร์ (อิน)

สมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยได้ทรงศึกษาอักษรขอมในสำนักของ พระฉันท
(ทองอยู่) วัดบางหัวใหญ่ (วัดระฆังโฆสิตาราม) มีพระนิพนธ์เป็นกวีเช่นเดียวกับ
พระวราเชษฐา ในพระบวรนิพนธ์ต่าง ๆ ทรงโปรดบทละครว่า ทรงฉันทพระทัยเป็นพิเศษ
ทั้งในพระบวรกลอน กระบวนว่า และกลอนเห่ต่างคำศัพท์ เรื่องที่ทรงพระราชนิพนธ์ไว้
มีมาก เช่น อธิษฐาน ถึงรัชของ เถลิงราชฐานราชฐานบางตอน คำพากย์รวมเกียรติบางตอน
เรื่องเบ็ดเตล็ดข้อก่อกำเรื่อง สำหรับอธิษฐานคำเป็นยศละครว่า ส่วนรวมเกียรติ
ซึ่งเป็นพระราชนิพนธ์ในรัชกาลสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยทรงแต่งไว้ถึงสามครั้งด้วยกัน

สมเด็จพระปรมานุชิตชิโนรส (พ.ศ. ๒๓๓๓-๒๓๙๖) ทรงผนวชเป็นสามเณร
แล้วเคยทรงผนวชเป็นภิกษุและฉันพระชนม์ในบรรพชิตนั้นเอง ทรงสามารถในทางโคลง
และฉันที่เป็นอย่างเยี่ยม ได้ทรงนิพนธ์หนังสือไว้มากเช่น สมุทรวินิจฉัยคำฉันท์ (ตอนปลาย)
กฤษณาอาสน์น้อย ดิถีคเณศวรพ่าย เป็นต้น

สุนทรภู่ (พ.ศ. ๒๓๖๑-๒๓๙๕) ท่านผู้เฒ่าครุฑทองราชอาของนัก
กวีเอกผู้เฒ่าใจเด็ดเขียนข้อความสั้น ๆ ไว้ในดวงชะตาว่า "สุนทรภูษาดกษณิชนิเมา" แต่
งานนิพนธ์ของท่านถูกทอดทิ้งอย่างสูง สุนทรภู่ได้เข้าถวายตัวเป็นคนของกรมพระราชวัง—
หลัง ได้เล่าเรียนกับท่านอาจารย์ด้านกวีธิยประชาว (วัดศรีสุดาราม) พออ่านออกเขียนได้
เท่านั้น มีความชำนาญในเชิงกลอนแต่ด้วยหนุ่ม เริ่มเข้ารับราชการเป็นเสมียนนาย
ระวางกรมพระคลังสวน คุกรักคนแรกของท่านสุนทรภู่เป็นชาววังซึ่งเป็นต้นเหตุให้สุนทรภู่ต้อง
ถูกเฝ้าจำ พอพ้นโทษมาจึงได้หญิงนั้นเป็นภรรยา ได้เข้ารับราชการเป็นทพระอาตักสิน
ในแผ่นดินสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย ได้ทำการประดองปากหน้าพระที่นั่ง จึงได้เลื่อน

ขึ้นเป็นกษัตริย์ปกครอง ได้รับบรรดาศักดิ์เป็นขุนสุนทรโองการ แล้วตั้งโทษจำคุกฐาน
 เมาสุราอาชวาทคดีใหญ่ ภายหลังได้กลับเข้ารับราชการตามเดิม ได้เป็นครูสอน
 หนังสือพระเจ้าตากยาเธอเจ้าฟ้าอาภรณ์ เกิดรักใคร่กับกรมหมื่นเสนาบดี (รัชกาล
 ที่ ๓) เพราะถูกแก้ไขโทษจนพ้นโทษ กทมหมื่นพระองค์ทรงกริ้วมาก ครั้นเมื่อ
 พระองค์ทรงครองราชสมบัติแล้ว ให้นำขุนสุนทรโองการมาอยู่ ๖-๗ พรรษา แล้ว
 ดาตีกษัตริย์มาเสวยความลำบากอยู่พักหนึ่ง ภายหลังได้รับความอุปการะจาก กรมขุน
 อิศเรศวร จึงได้ย้ายอยู่ในวังของพระองค์ท่าน มาในรัชกาลที่ ๔ ได้กลับเข้าไป
 รับราชการเป็นเจ้ากรมพระอาลักษณ์ฝ่ายพระราชวังบวร ฯ และได้รับบรรดาศักดิ์เป็นขุน-
 สุนทรโองการ อยู่มาจนอายุได้ ๗๐ ปีจึงถึงแก่กรรม

บทนิพนธ์ของสุนทรภู่เป็นนิราศ ๔ เรื่อง เช่น นิราศเมืองแกลง นิราศพระบาท
 นิราศภูเขาทอง นิราศอิเหนา ฯลฯ เป็นนิทาน ๔ เรื่อง เช่น ไก่บุตร พระอภัยมณี พระ
 ไชยสุริยา ฯลฯ เป็นอุภาษิต ๔ เรื่อง คือ สวัสดิ์รักษา เพลงยาวถวายโอวาท และ
 อุภาษิตสอนหญิง เป็นบทละคร ๒ เรื่อง บทเสภา ๒ เรื่อง คือ ขุนช้างขุนแผน ตอนกำเนิด
 พลายงามและเสภาพระราชพงศาวดาร เป็นบทเห่กล่อม ๔ เรื่อง ในบรรดาบทนิพนธ์ทั้งหลาย
 ของท่านที่ขึ้นชื่อชื่อกิตติ ได้แก่คำกลอนเรื่องพระอภัยมณี

พระยาคลังเป็นชาวนครศรีธรรมราช ได้เป็นเจ้าเมืองศรีเมืองเดิมรัชกาลที่ ๒
 แล้วได้เข้ามารับราชการในกรุง นับเป็นกวีปากกมลผู้หนึ่ง บทนิพนธ์ของท่านมีนิราศ ๒ เรื่อง
 โคลงและเพลงยาวเบ็ดเตล็ด

นายวันทรีเบศร์ (อิน) เป็นกวีประจำราชสำนักกรมพระราชวังบวรมหา-
 เสดนาภิรักษ์ บทกวีมีชื่อของท่านคือ โคลงนิราศวันทรี แต่งเมื่อคราวตามเสด็จกรมพระ
 ราชวังบวร ฯ ไปรบพม่าที่เมืองถลาง

๓. ในรัชกาลที่ ๓-๔ ใน ๒ รัชกาลนี้เกิดใหม่น้อย คงมีแต่กวี
 เก่า ๆ ในรัชกาลที่ ๒ ซึ่งยังมีชีวิตอยู่

สมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวโปรดให้ปลูกตั้งวรรณคดีพระเชตุพน ได้จารึกวิชา
 ความรู้ลงในแผ่นศิลาติดไว้ตามผนังในวัดนั้น เพื่อให้ประชาชนที่แสวงหาความรู้เข้าไปศึกษา

ตามความพอใจ รัชกาลนี้^๕ได้มีการพิมพ์หนังสือเป็นเริ่มแรก แต่ยังไม่ได้แพร่หลาย การพิมพ์จึงแพงมาก การพิมพ์หนังสือจึงไม่ใช่พิมพ์ไว้จำหน่ายหากพิมพ์แจกในงานใหญ่ ๆ เท่านั้น สมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพระราชวินิจฉัยว่าอาทิ โถงปราบดาภิเษก บทละครเรื่องสังข์ศิลป์ชัย เป็นต้น

ในรัชสมัยสมเด็จพระจอมเกล้า บทร้อยในทางร้อยแก้วขึ้นหน้ากาพย์ก่อกวน พระองค์ทรงสนพระทัยในระเบียบของร้อยแก้วเป็นพิเศษ การพิมพ์หนังสือซึ่งเริ่มมีในรัชกาลที่ ๓ ได้แพร่หลายมากขึ้นในรัชกาลที่ ๔ นี้ การแปลเรื่องจีนก็ได้ทำเพิ่มเติมในรัชกาลที่ ๕ อีกหลายเรื่อง ในรัชกาลนี้หนังสือชาวขึ้นเป็นครั้งแรกในประเทศไทย ๒ ฉบับ แต่เป็นของไทยฉบับเดียวคือ ราชกิจจานุเบกษา

สมเด็จพระจอมเกล้าได้ทรงวางระเบียบเกี่ยวกับการใช้ โวยากรณ์ ให้ถูกต้องไว้เป็นอันมาก

นักกวีใน ๒ รัชกาลนี้หลายท่าน คือ สมเด็จพระนั่งเกล้า ๑, สมเด็จพระจอมเกล้า ๑, กรมหลวงภูวเนตรนรินทรฤทธมณีนีปักษเป็นนักเพลงยาวมีโวหาร เป็นคู่ถักรวากับกวีมีปากกวีอื่น คือคุณพุ่มศรีวงศ์หญิงเป็นที่รู้จักกันดีในหมู่ผู้ถักรวากวีในรัชกาลที่ ๓, กรมหมื่นไกรสรวิชิต, สมเด็จพระบรมพรยาเดชาดิศร, พระยาอิศราณภาพ (อิน), พระมหามนตรี (ทวี) ผู้พนัธิ์เรื่องระเด่นต้นไค, กรมหลวงวงษาธิราช (ฉันท), พระองค์เจ้าอิศรญาณผู้ทรงนิพนธ์ภาษิตอิศรญาณ, หม่อมราโชทัย (ม.ร.ว. กระจ่าง อิศรางกูร) ผู้พนัธิ์นราดัดตอนดอน

๔. รัชกาลที่ ๕ วรรณคดีของเราซึ่งค่อนข้างทรุดลงในรัชกาลที่ ๓-๔ นี้ ได้เริ่มคงเคาท์จะเจริญรุ่งเรืองยิ่งขึ้นในรัชกาลที่ ๕ ข้าราชการกรมคณะได้แพร่เข้ามา ภาษาหนังสือจึงมีกวีภาษาต่างประเทศเฉพาะอย่างยิ่งเข้ามาแทรกอยู่ด้วย ในกระบวนแต่งบทกาพย์ก่อกวนและร้อยแก้ว แต่ร้อยแก้วขึ้นหน้าขึ้นตามาก ในกระบวนทำนองประพันธ์อย่างอื่นมักทำกันเป็นงานอดิเรกมากกว่าจริงจัง สมเด็จพระพุทธเจ้าหลวงทรงพระราชวินิจฉัยหนังสือหลายเรื่อง เช่น เงาม้า โกลนุ่น นิทราชาศรัค การพิมพ์หนังสือแพร่หลายมากขึ้นในรัชกาลนี้

๕. รัชกาลที่ ๖ ในรัชกาลนี้เป็นสมัยที่วรรณคดีไทยรุ่งโรจน์สมัยหนึ่ง ที่มีแนววรรณคดีตะวันตกเข้ามาปนกับวรรณคดีไทย นักกวีของเราหลายท่านได้ยึดแบบของนักประพันธ์ฝรั่งในการดำเนินการเขียนและเรียบเรียง

สมเด็จพระมงกุฎเกล้าทรงชำนาญในการนิพนธ์ทั้งทางร้อยแก้วและทางกวีนิพนธ์

- อย่างยากที่จะหาผู้เสมอเหมือนได้ ในทางร้อยแก้วบทประพันธ์หนักไปในทางปลุกใจชาวไทยให้คืนศรัทธาชาติบ้านเมือง ทรงพระราชนิพนธ์เรื่องต่าง ๆ ไปลงหนังสือพิมพ์ภายใต้นามปากกา "อศิวพาหุ" บ้าง "รามจิตติ" บ้าง เรื่องสำคัญ ๆ ได้แก่ เมืองไทยจึงคืนเกิด ยึดแห่งบูรพทิศ โศคนคิดต่อ เป็นต้น ในทางกวีนิพนธ์ได้กล่าวทรงชำนาญทุกชนิดตั้งแต่กาพย์กลอนโคลงฉันท์ พระราชนิพนธ์คำฉันท์ที่มีชื่อเสียงที่สุดของพระองค์ คือ พระนลคำฉันท์ พระราชนิพนธ์คำมากของพระองค์ เช่น พระพุทธเจ้าตรัสไว้หรือ เทศาณาปลุกใจเสือป่า สงครามป้อมค่ายประชิด สงครามดับราชสมบัติไปแสนดี มัทนพารานารายณ์ตีบปาง ชรรมาธรรมะสงคราม ที่เป็นบทละครก็มีมากมาย เช่น หัวใจนักสู้ ตามใจท่าน หลอดจำเนียรเดินทาง ฯลฯ เป็นต้น

๖. รัชกาลที่ ๗ แม้จะทรงมีพระปรีชาญาณ ทางกาพย์ประพันธ์น้อยกว่าสมเด็จพระเชษฐาธิราช แต่ก็ได้ทรงสนับสนุนการวรรณคดีเป็นอันมาก อาทิเช่นพระราชทานเงินปีละ ๓,๐๐๐ บาท เป็นรางวัลแก่ผู้แต่งหนังสือดีถึงขนาด จัดตั้งราชบัณฑิตยสภา เป็นต้น

บทที่ ๓

ความสัมพันธ์กับต่างประเทศ

ประเทศไทยเรามีความสัมพันธ์กับต่างประเทศมาแต่อดีตโบราณกาล ชาวต่างประเทศที่มาในครั้งนั้นก็เป็นชาวต่างประเทศที่อยู่ใกล้เคียง อาทิ จีน เวียดนาม

มอญ เป็นต้น ส่วนชาวต่างประเทศในทวีปยุโรป ซึ่งเราเรียกกันว่า "ฝรั่ง" นั้น เพิ่งจะเข้ามาสู่ประเทศไทยในราว พ.ศ. ๒๐๕๕ และเมื่อชาวยุโรปเหล่านี้เข้ามา ก็ได้นำความเจริญต่าง ๆ เข้ามาสู่ประเทศไทยอันเป็นรากฐานของความเจริญในสมัยปัจจุบัน

ชาวยุโรปที่เข้ามาถึงประเทศไทยตั้งแต่เริ่มแรกนั้นมีเป็น ลำดับชาติ และลำดับ — เวลา มาดังต่อไปนี้

๑. ชาวโปรตุเกส เป็นฝรั่งชาติแรกที่เข้ามาอยู่ในพระนครศรีอยุธยา เหตุที่โปรตุเกสจะเป็นไมตรีกับไทยนั้นดังนี้ คือ เมื่อโปรตุเกสแผ่อำนาจมาทางตะวันออกมาที่เกาะมะละกาได้เมื่อ พ.ศ. ๒๐๕๒ แล้ว ก็ได้ทราบจากพวกพ่อค้าจีนว่ามะละกาเป็นของไทย โปรตุเกสเกรงไทยจะยกไป จึงได้แต่ง ดอนเต เปเรรานุเด้ เข้ามาขอเมืองมะละกาต่อสมเด็จพระรามาธิบดีที่ ๒ เมื่อ พ.ศ. ๒๐๖๐ สมเด็จพระรามาธิบดีที่ ๒ ทรงยินยอมเป็นอันดีและยอมให้โปรตุเกสปกครองมะละกาต่อไป ต่อมาโปรตุเกสก็ได้ส่งทูตเข้ามาติดต่ออีก ๒ ครั้ง ๆ หลังได้ทรงทำสัญญาทาง พระราชไมตรี กับ โปรตุเกสอนุญาตให้โปรตุเกสเข้ามาตั้งฐานบ้านเรือน ทำการค้าขายได้ที่กรุงศรีอยุธยา ตะนาวศรี มะริด ปัตตานี และนครศรีธรรมราช ชาวโปรตุเกสเหล่านี้เข้ามาค้าขาย ดิบุก ทำยาน ครั้ง งามร้าง และไม้ฝาง เป็นต้น

๒. ฮอลันดา เป็นชาติที่ ๒ ที่เข้ามาติดต่อกับไทย คือเมื่อพวกฮอลันดาตั้งรกรากขึ้นที่เมืองพอกโปรตุเกสที่มาจากตะวันออกแล้ว ก็ได้ติดตามมาบ้าง และมาแย่งสถานที่การค้าของโปรตุเกสตามทีต่าง ๆ ตั้งแต่ขึ้นเคยเป็นกันมา เมื่อมาแย่งมะละกาจากโปรตุเกสได้อีกเมื่อ พ.ศ. ๒๑๔๒ ก็ตั้งทูตเข้ามาขอเป็นทางไมตรีการค้าขายเช่นเดียวกับโปรตุเกส เหตุการณ์นี้เกิดขึ้นในราวปลายรัชสมัยสมเด็จพระนเรศวรมหาราช ต่อมาเมื่อสมเด็จพระเอกาทศรถเสวยราชย์ใหม่ ๆ เจ้ามอริสแห่งราชวงศ์ฮอลันดาผู้ปกครองประเทศฮอลันดา ได้ส่งเครื่องราชบรรณาการมาถวายและขอเป็นไมตรีในทางการค้าขายกับไทย พระองค์ได้ทรงโปรดให้จัดทูตไปตั้งชื่อยอดแดนนี้เมื่อ พ.ศ. ๒๑๕๐ ซึ่งนับเป็นครั้งแรก

ที่ทูตไทยได้ออกไปถึงทวีปยุโรป ตอนชาวอังกฤษเจ้ากรุงลอนดอนได้ข่าวขึ้นใหญ่ เครื่อง
ศาสตราวุธ และของมีค่าต่าง ๆ มาถวายอีกเป็นอันมาก ต่อมาภายหลังชาวฮอลันดา
ที่มาตั้งค้าขายที่กรุงศรีอยุธยาได้ทักความชอบ จึงพระวราทานที่ดินให้ตั้งภูมิดำเนาอยู่ริม
แม่น้ำฝั่งตะวันออกได้พระนครศรีอยุธยา ครองร่วมกับที่อยู่ของพวกโปรตุเกส มาใน
แผ่นดินพระเจ้าทรงธรรม พวกฮอลันดาทำความชอบมากขึ้น จึงพระวราทานที่ดินเหนือ
เมืองสมุทรปราการให้ตั้งสร้างถ้ำเก็บดินค้า พวกฮอลันดาก็ตั้งสร้างถ้ำทวน ณ ที่นั้น เป็น
ที่ไว้น้ำและเป็นที่อยู่ เรียกชื่อว่า เมืองนิวแอมสแตร์แดม

๓. อังกฤษ ราชกิจอังกฤษแรกเข้าถึงกรุงศรีอยุธยาเมื่อ พ.ศ. ๒๓๕๕ โดย
เรือดำแรกชื่อโกดอบ และแอนโธนี อีบปอนเป็นกัปตัน จอดทอดสมอที่ชาวตานี และ
ต่อมาได้รับอนุญาตให้ตั้งห้างทำการค้าขายในกรุงศรีอยุธยาและปัตตานี และพระวราทานที่
ให้ตั้งบ้านเรือนอยู่ใกล้เคียงกับบริเวณของพวกฮอลันดา แต่อังกฤษตอนนั้นยังอยู่คนเดียว
จึงไม่มีเวลาสนใจกับไทยมากนัก

๔. ฝรั่งเศส ชาวฝรั่งเศสพวกแรกได้เข้ามาสู่ประเทศไทยในปี พ.ศ. ๒๒๐๕
เหตุที่ฝรั่งเศสจะเดินทางมายังประเทศไทยนี้ ก็ด้วยเหตุว่า พระเจ้าหลุยส์ที่ ๑๔ ทรงเลื่อมใส
ในคริสต์ศาสนามาก ประสงค์จะเผยแผ่คริสต์ศาสนาไปยังประชาชนในประเทศภาค-
ตะวันออก จึงตั้งบาทหลวง ๔ องค์ มาดูท่าเรือที่จะพอสั่งที่ทำการเผยแผ่คริสต์ศาสนา ณ
ที่ใดได้บ้าง พวกบาทหลวงเดินทางผ่านประเทศซีเรีย เปอร์เซีย อินเดีย เวียดนาม ก็
เห็นว่าประเทศต่าง ๆ ที่ผ่านมานั้น เป็นดินแดนที่พวกฮินดูตามอยู่ พวกฮินดูตามนับถือ
ศาสนาของตนอย่างเคร่งครัดเกินที่จะยอมเปลี่ยนศาสนาได้ทั้งนี้ก็จะกีดกันศาสนาอื่นด้วย แต่
พุทธศาสนาในประเทศไทยนั้น ไม่มีคตินิยมดื้อรั้นศาสนาใด นอกจากนั้นยังปรากฏว่า
เมืองไทยเป็นศูนย์กลางรวมชาติต่าง ๆ ในตะวันออก คนพวกนั้นเข้ามาทำการค้าขายติดต่อ
กับประเทศไทย บางพวกก็อยู่ตั้งเคหะสถานพำนักอยู่ ถ้าหากว่าได้ทำการตั้งสอน

คริสต์ศาสนาในประเทศไทย นอกจากจะได้มีแต่คนไทยแล้ว ยังมีโอกาสตั้งสอนชนชาติอื่น ๆ อีกด้วย เมื่อชนเหล่านั้นกลับไปยังบ้านเมืองของตนก็นำคริสต์ศาสนาไปเผยแพร่ แล้วพวกบาทหลวงตามไปภายหลังก็จะได้รับประโยชน์เป็นอันมาก พวกบาทหลวงจึงทำรายงานทูลให้พระเจ้าหลุยส์ที่ ๑๕ และสันตะปาปาทรงทราบ พระเจ้าหลุยส์กับสันตะปาปาเห็นชอบโปรดพระราชทานพระบรมราชานุมัติให้เริ่มไปตั้งประสงค์ สมเด็จพระนารายณ์มหาราชทรงเห็นการไกล เนื่องจากทางที่ไทยจะได้รับประโยชน์จากฝรั่งเศส จึงมีใบบอกการรัษฎาวงในเรียงการเผยแพร่ศาสนาประจักษ์ใด มีหน้าข้างทรงพระราชทานให้ปลุกจิต และสร้างโรงเรียนเป็นต้น

ครั้นถึง พ.ศ. ๒๒๓๙ อันแผ่นดินสมเด็จพระนารายณ์มหาราช พระเพทราชาได้รับนครของราชสมบัติ ก็รับได้พวกฝรั่งเศสออกจากพระนครศรีอยุธยา ทรงเพิกถอนทุกสิ่งทุกอย่างที่ฝรั่งเศสทำได้ จำเดิมตั้งแต่บัดนั้นมาจนถึงกรุงศรีอยุธยาเสียแก่พม่าในปี พ.ศ. ๒๓๑๐ แม้คณะหมอสอนศาสนาฝรั่งเศสกับชาวยุโรปอื่น ๆ จะยังคงได้รับอนุญาตให้อยู่ในประเทศไทยสืบมา ก็ไม่ปรากฏว่าฝรั่งเศสนำความเจริญอันใดมาสู่ประเทศไทยอีกเลย ความเท่าพระนครศรีอยุธยาเสียแก่พม่าซ้ำอีก

สมัยกรุงเทพพระมหานครเป็นราชธานี

จำเดิมตั้งแต่กรุงศรีอยุธยาเสียแก่พม่าซ้ำอีกใน พ.ศ. ๒๓๑๐ นั้นแล้ว สรรพความเจริญต่าง ๆ ตามที่ชาวยุโรปนำมาสู่ประเทศไทยนับว่าสาบสูญไปเป็นอันมาก กองทัพฝรั่งเศสครั้งโบราณกาลเหลืออยู่ในปัจจุบันนี้เพียงเล็กน้อย เช่น ดินประชิดมรฐเป็นใหญ่เป็นคามคิดและป้อมค่าย แต่ส่วนน้อย ๆ ที่ฝรั่งเศสทำให้ไทยรู้จักก็ยังมีเหลืออยู่บ้าง กล่าวกันว่าแพทย์ฝรั่งเศสสมเด็จพระนารายณ์ถวายพระโอสถรักษาตามคำหรับยุโรป คำหรับนั้นยังคงอยู่มาจนทุกวันนี้ นอกจากนั้นยังมีสิ่งนำประหลาดอีกบางอย่างซึ่งฝรั่งเศสนำมาให้ไทยแก่ครั้งพระนครศรีอยุธยา อาทิ ขนมฟองน้ำ (Sponge cake) ซึ่งชาวเราเรียกกันว่า "ขนมฝรั่ง" และขนมอีกชนิดหนึ่งซึ่งเราเรียกว่า "ผอยทอง" จนทุกวันนี้

อย่างไรก็ตาม หลังจากกรุงศรีอยุธยาแตกทำลายย่อยยับอย่างไม่รู้สิ้นแล้ว
ชาวไทยต้องแตกฉานซ่านเซ็นเพราะบ้านเมืองเป็นสวาท ต่างแบ่งแยกเป็นชุมนุมทำการ
รบต่อสู้กันเพื่อบ้านเมือง กล่าวสรุปได้เป็นต้นตอภาพถึงรัชสมัยสมเด็จพระเจ้ากรุง
ธนบุรี (เจ้าตากสิน) ทำการรวบรวมปราชญ์คึกคะนอง ประเทศไทยได้คืนอิสรภาพ
อีกครั้งหนึ่ง ระหว่างนั้นเป็นสมัยที่ประเทศฝรั่งเศสเกิดกบฏครั้งใหญ่ทำลายอำนาจลัทธิ
ลง ค่อยจากนั้นทางยุโรปก็เกิดสงครามไปเดือนดับเนื่อง ติดต่อกันมา แรมปี โดย
ประการ ฉะนั้น ดัชนีพันธมิตรระหว่าง ประเทศไทย กับชาวยุโรป จึงหยุด ชะงักมาราว ๔๐ ปี
และไทยได้ติดต่อกับค้าขายกับจีนและแขกอินเดีย ซึ่งเริ่มมาทำการติดต่อกับประเทศไทยใน
ยุคแรก

รัชกาลที่ ๑ สมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก

เมื่อสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก เสด็จเถลิงถวัลยราชสมบัติเป็นปฐม
บรมจักรีวงศ์ใน พ.ศ. ๒๓๒๕ นั้น ความเกี่ยวข้องกับระหว่างไทยกับฝรั่งก็ยังคงห่างกันอยู่
เช่นเดิม เพราะเหตุสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกยังต้องทรงกระทำศึกสงครามกับพม่า
อยู่เกือบตลอดรัชกาล ฝรั่งกับไทยจึงยังมีติดต่อกันโดยรูปเดิม

รัชกาลที่ ๒ สมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย

พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกเสด็จสวรรคตในปี พ.ศ. ๒๓๕๒ สม—
เด็จพระรามาธิบดีที่ ๒ พระพุทธเลิศหล้านภาลัย เสด็จเถลิงถวัลยราชสมบัติสืบสันตติวงศ์
ยุคนั้นประเทศไทยเกิดสงครามน้อย ๆ ขึ้นกับญวนและเขมร ประเทศไทยมีอาชญาพินและ
กระสุนดินดำไว้ใช้ ในประเทศไทยพร้อมมูลซึ่งสืบเนื่องมาจากฝรั่งครั้งก่อน ตอนหนึ่งไทย
กับฝรั่งก็เริ่มติดต่อกันเรื่องการค้าอีก กล่าวคือประเทศไทยซื้อเรือกำปั่น ๒ ลำ บรรทุก
ดินดำไปเมืองมาเก๊าและสิงคโปร์ และซื้อปืน คัมกระสุนดินดำจากมาเก๊าและสิงคโปร์กลับ
มาเป็นเครื่องสรรพาวุธยุทธภัณฑ์รบญวนกับเขมรต่อไป

เนื่องใน^{๒๕}ครั้งประเทศไทย^{๒๕}มีเหตุผลต้องเปลี่ยนธงชาติ ซึ่งเดิมใช้ธงแดงปักหัวเรือเป็นธงช้าง เพราะสมัยนั้นเรือกำปั่นมลายูและประเทศตะวันตกออกหลายประเทศใช้ธงแดงเหมือนประเทศไทย ในรัชกาลที่ ๒ นั้นเกิดช้างเผือกคู่พระบารมีขึ้น ๓ เชือก จนได้นามว่า “นครแห่งช้างเผือก” พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย จึงทรงพระกรุณาโปรดให้เปลี่ยนธงช้างมีพื้นแดงกลาง มีรูปช้างเผือกขาวในวงกลมเป็นเครื่องหมายพระราชอิสริยยศ แต่เมื่อเรือค้าขายชักธงจึงโปรดให้คงกลมออกเสีย คงเหลือแต่รูปช้างขาวอย่างเดียว

ในปีพุทธศักราช ๒๓๖๘ ชาวโปรตุเกสได้มาค้าขายการเหมืองมาเก๊าถึงทุกจำทุกด้านมากมายสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย ทรงพระราชทานพระบรมราชานุญาตให้ฝรั่งชาติโปรตุเกสเข้ามาค้าขายและตั้งเรือกำปั่นในกรุงเทพมหานคร สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงพระราชทานพระบรมราชานุญาตให้ตามความประสงค์ และทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ตั้งให้นาย คาร์โล เดอ ซิลเวโร ผู้แทนชาติโปรตุเกสซึ่งเข้ามาในประเทศไทยนับบรรดาศักดิ์เป็น หลวงอภิขยานิช พระราชทานที่ดินให้โปรตุเกสตั้งสถานทูต ซึ่งเดิมเป็นของเจ้าญวน ในยุคนั้นพวกหมอสอนศาสนาฝรั่งเศสซึ่งถนัดมาอาศัยอยู่กับพวกลูกหลานโปรตุเกสตั้งแต่ครั้งรัชกาลสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรี กับ ชาวโปรตุเกสรวม ๒ ชาติเท่านั้น เป็นฝรั่งชาวยุโรปที่เข้ามาติดต่อกับประเทศไทย ในยุคนั้นจะหาคนไทยในประเทศไทยที่พูดภาษาฝรั่งเศสได้ ๆ ได้แม้เด็กคนเดียวยังไม่มี จะมีก็แต่พวกลูกหลานโปรตุเกสซึ่งคงพูดได้เฉพาะภาษาโปรตุเกส เมื่อเห็นเช่นนี้พวกหมอสอนศาสนาฝรั่งเศสจึงจำต้องหัดพูดไทย เรียนภาษาไทย เพื่อเข้าใจสิ่งต่าง ๆ ซึ่งเป็นไทยทั้งนั้น

ในปีพุทธศักราช ๒๓๖๕ อังกฤษได้เข้ามาติดต่อกับไทยอีกวาระหนึ่ง มนต์เหตุเนื่องมาจากบริษัทอินเดียตะวันออกปรารถนาจะนำสินค้าเข้ามาค้าขายในประเทศไทย เพราะฉะนั้นท่าน มาร์ควิส ออฟ เฮสติ้งส์ (Marquis of Hastings) ซึ่งในเวลานั้นเป็นผู้สำเร็จราชการอินเดีย จึงส่ง ดร. จอห์น ครอว์ฟอร์ด (Dr. John Crawford) เป็นทูตมาขอทำสัญญาทางพระราชไมตรีและทางพาณิชย์กับไทย

นอกจากเรื่องแล้ว ครอว์ฟอร์ด วิจารณ์ให้มาเจรจาเรื่องเมืองไทรบุรี กล่าวคือในบทเพ่งดองมานานเอง สุดตำนานเกดาคี ซึ่งเป็นเมืองชนของประเทศไทยนั้นเข้าใจไปเข้าใจว่าพม่าอาศัย ประเทศไทยจึงส่งกองทัพไทยไปยึดมณฑลเมืองเกดาคี (ไทรบุรี) ฝ่ายอังกฤษซึ่งได้เข้าเกาะเบ็งไฉจากพระยาไทรบุรีไม่ใคร่ระบอใจนัก ฉะนั้น ที่ครอว์ฟอร์ดมาตรวจนั้น นอกจากจะมาเพื่อเจรจาทางไมตรีการค้าขายแล้ว ยังมาด้วยเจตนาจะเจรจาขอเมืองคืนให้แก่สุดตำนานอีกด้วย แต่ทว่าถ้าการเจรจาทำหนังสือสัญญาครั้นนั้นหาเป็นผลสำเร็จไม่

ความไม่ตกลงกันในคราวนั้นเหตุผลหลายประการ คือ

๑. ทั้งสองฝ่ายพูดไม่เข้าใจภาษากัน ในเวลานั้นไม่มีใครที่พูดอังกฤษได้ และอังกฤษก็ไม่มีใครพูดภาษาไทยได้ ทั้งหนังสือและคำพูดต้องแปลเป็นภาษาโปรตุเกสบ้าง ภาษามลายูบ้างแล้วจึงแปลเป็นภาษาไทย และภาษาอังกฤษอีกชั้นหนึ่ง

๒. ตามที่เปลี่ยนเป็นชนชั้นคำทั้งสองฝ่าย ต่างก็พากันนึกหาไทยให้ครอว์ฟอร์ดฟัง ทำให้ครอว์ฟอร์ดเกิดความรู้สึกใหญ่โตไทยว่ามีแต่คนโง่

๓. ครอว์ฟอร์ดเคยคุ้นเคยแต่พวกพระวามลายู ซึ่งยอมอ่อนน้อมทุกอย่าง เมื่อเห็นไทยไม่ยำเกรงก็ไม่พอใจหนักขึ้น

๔. ครอว์ฟอร์ดจะเกลี้ยให้ไทยออกไปเสียจากไทรบุรี แล้วคืนเมืองให้เจ้าพระยาไทรบุรี (ประจักษ์) ซึ่งเป็นกบฏต่อไทยอย่างเต็ม ทำให้ตกลงกันไม่ได้

๕. ชาวต่างประเทศอื่นๆ ยอมมอบหมอบกตัญญูตัวเพื่อการค้าเป็นสำคัญ ฝรั่งอยากได้ประโยชน์ แต่ถึงกลียศก็กลัวด้วย ทำให้ไทยไม่พอใจ

๖. ประเพณีไทยขุนนางผู้ใหญ่ไม่ส่งรวมเสีย แม้เวลาขอรับแขกเมือง และขุนนางเหล่านั้นแสวงหาประโยชน์ตนเองประปรายราชการ ทำให้ครอว์ฟอร์ดยิ่งดูหมิ่นหนัก

แต่ข้อสำคัญที่เข้าใจไม่ตรงกันในคราวนั้นอยู่ที่กรณีอื่นแท้จริงคือ ไทยมีความปรารถนาจะให้อังกฤษเข้ามาค้าขายและทำการทุกอย่างตามประสงค์ แต่อังกฤษต้องตั้งขึ้นและกระดุนดินค้ามาขายให้ไทย หนิญในครั้งนั้นอังกฤษเองมีสัมพันธไมตรีกับพม่ามากเท่าๆ กับไทย ครอว์ฟอร์ดทราบได้ว่าไทยต้องการอาณานิคมที่สำหรับพม่า

จึงขอแก้ไขว่าอย่าใช้ปืนและกระสุนดินดำซึ่งอังกฤษขนมาขายให้ชนกับชาติซึ่งเป็นต้น—
 พืชไมตรีกับอังกฤษเลย เมื่ออังกฤษไม่ยอมเช่นนั้นไทยก็ไม่ยอมค้าขายกับอังกฤษบ้าง
 ท้ายที่สุดสัญญาทางพระราชไมตรีระหว่างประเทศไทยกับประเทศอังกฤษ ครั้นนั้นเป็นอัน
 ระเบียบแม้จะไม่ดีไมตรีกัน ในทางการค้า แต่ ไมตรีด้วยแรงบังคับยังมีต่อกันคือการค้าขายระหว่าง
 กรุงเทพฯ ปันบุรี และสิงคโปร์คงมีอยู่สืบมาตามเดิม

รัชกาลที่ ๓ สมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว

สนธิสัญญาทางพระราชไมตรีฉบับแรกซึ่งประเทศไทยทำขึ้นกับฝรั่ง

ปีพุทธศักราช ๒๓๖๘ พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยเสด็จสวรรคต
 สมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว เสด็จขึ้นเสวยราชสมบัติสืบต่อมา มีชนเป็นครั้งแรกที่เกิด
 สงครามขึ้นระหว่างพม่ากับอังกฤษ อังกฤษได้มาชวนให้ไทยรบพม่า ไทยเห็นเป็นโอกาส
 จึงประกาศสงครามเข้ารบอังกฤษทันที เพราะฉะนั้นจึงเป็น โอกาสดีให้รัฐบาลอังกฤษส่ง
 กัปตัน เฮนรี เบอรัญ (Henry Burney) เป็นทูตมายังประเทศไทยชักชวนการค้ารบ ๒ เพื่อ
 เสร็จจากทางพระราชไมตรีเช่นเดียวกับกรอว์ฟอร์ด ซึ่งทำการไม่สำเร็จมาแล้ว คราวนี้เป็น
 แลค้าเร่ทุกประการ ต่างกระทำกันเป็นทักท้อใจซึ่งกันและกันทั้งสองฝ่าย

ในปีฉะบับ พ.ศ. ๒๓๖๘ ประเทศไทยกับประเทศอังกฤษได้ทำสัญญาทางพระ—
 ราชไมตรีต่อกัน เป็นฉบับแรกที่สุดที่ไทยทำไมตรีกับมหาประเทศ ในประวัติศาสตร์บ้านของ
 ชาติ ข้อความสำคัญในหนังสือสัญญาดังกล่าวไว้ ว่าด้วยข้อสมัคสัญญานี้ว่าพิพาทอันอาจเกิด
 ระหว่างกันอย่าง ๑ คือ ว่าด้วยการปักปันเขตแดนแบ่งอาณาเขตเกาะสู่มาตราอย่าง ๑ ว่าด้วย
 การค้าขายอันมีอิสระระหว่าง ๒ ประเทศอย่าง ๑ กับว่าด้วยลักษณะข้อจำเป็นอันเกี่ยวด้วย
 ดังผู้ร้ายข้ามแดนดังต่อไปนี้ หนังสือสัญญานี้ฉบับนั้นทำขึ้นเป็น ๕ ภาษา คือ ไทย อังกฤษ
 มลายู และโปรตุเกส ทั้งนี้เพราะไทยกับอังกฤษต่างไม่รู้ภาษาถิ่นแก่กัน

อาศัยหนังสือทางพระราชไมตรีฉบับนี้เป็นอุปการณ เรือกำนันของพ่อค้าอังกฤษ
 ต่างต้องให้เข้ามาในประเทศไทยเป็นจำนวนมากขึ้นๆ พ่อค้าอังกฤษคนแรกที่มาค้าขาย

ในประเทศไทย คือ โรเบิร์ต ฮันเตอร์ มาตั้งโรงงานขนทกดินคึกกับที่ลูกหลานโปรตุเกส
อยู่ใกล้โรงสวดขันตาคูฐ (วัดกุฎีจีน) พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพระกรุณา
โปรดเกล้าฯ ๑ ตั้งให้นายโรเบิร์ต ฮันเตอร์มีบรรดาศักดิ์เป็นหลวงวิเศษพณิช

สนธิสัญญาทางพระราชไมตรีกับสหรัฐอเมริกา

รองจากอังกฤษ ประเทศไทยได้ทำสัญญาทางพระราชไมตรี กับสหรัฐอเมริกา
เป็นมหาประเทศชาติที่ ๒ ในปี พ.ศ. ๒๓๗๖ หนังสือสัญญานี้ขึ้นว่าด้วยความเสมอภาคที่
พ่อค้าชาวอเมริกันเข้ามาทำการค้าขายในพระราชอาณาจักรไทยแต่ควร เป็นที่สังเกตในตอน
นี้ด้วยว่า ในรัชกาลที่ ๓ นั้นจึงยังมีพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวจะได้ทรงยินยอม
เจริญทางพระราชไมตรีด้วยสองประเทศนี้ด้วย ก็หาไม่พระบรมราชานุญาตให้สองประเทศ
มาตั้งกงสุลในพระราชอาณาจักรไม่.

ครั้งแรกที่หมอสอนศาสนาอเมริกันเข้ามาประเทศไทยนั้น อยู่ในปี พ.ศ. ๒๓๖๓
ครั้งแรกพวกอเมริกันตั้งสถานทีสอนศาสนาอยู่ที่เมืองจีน ครั้นต่อมาได้ยื่นจากเมืองจีนว่า
จีนมาตั้งภุมิถาเมาทัวมาหากินในเมืองไทย จึงตั้งนักบวช ๒ คนเข้ามาสอนศาสนาคริสต์
แก่จีนในเมืองไทย นักบวชทั้ง ๒ นั้นเข้ามาขออนุญาตต่อรัฐบาลไทยๆ ไม่ขัดข้อง อนุญาต
ตามความปรารถนา และคนหมอสอนศาสนาอเมริกันคณะนี้เริ่มตั้งการสอนแก่พวกจีนชนที่
จำเริญ แต่เพื่อไม่ลืมนคนไทย คณะนักธรรมอเมริกันพวกนี้จึงช่วยในการรักษาพยาบาล
โรคภัยไข้เจ็บต่างๆ แก่คนไทยเป็นอย่างดี ตอนนั้นเองคนไทยเข้าใจผิดไปว่าชาวอเมริกัน
เป็น "หมอ" กลายเป็นเรียกพวกมิชชันนารีซึ่งสอนศาสนา ว่า "หมอสอนศาสนา" ติดปาก
ตั้งแต่บัดนั้นมาจนถึงบัดนี้ ชาวอเมริกันได้มารู้จักมีกลุ่มกับคนไทยมากขึ้น ได้รับความศรัทธา
รับอย่างดีจากชาวไทยทุกแห่ง จึงพากันเข้ามา มากขึ้นเป็นลำดับ ในที่สุดประเทศไทยก็เป็นที่
ตั้งอีกแห่งหนึ่ง ของนักธรรมอเมริกันมาตั้งการสอนศาสนา

สิ่งที่อเมริกันนำมาให้ไทย

อันที่จริงพวก "หมอ" สอนศาสนาอเมริกันได้นำมาวัตถุอันมีประโยชน์มา

เผยแผ่ในประเทศไทยให้คนไทยมีความฉลาดมากหลาย การพิมพ์หนังสือไทยทุกวันนี้ชาวอเมริกันก็นำเข้ามาเป็นครั้งแรก แต่ตัวพิมพ์ภาษาไทยนั้น ผู้ประดิษฐ์คนแรกหาใช้ชาวอเมริกันไม่ เป็นชาวอังกฤษชื่อ นายร้อยเอก เจมส์ โลว์ (James Low) (ภายหลังได้เลื่อนชั้นเป็นพันตรี) คนนี้บริษัทอินเดียตะวันออกได้ใช้ให้มาเรียนหนังสือไทยในประเทศไทย หลังจากคร่อมฟอร์ดมาเป็นบุตรราชการไม่สำเร็จ เพราะไม่รู้จักภาษากันถึงกล่าวแต่หัวแต่คัน นายร้อยเอกโลว์มาเรียนภาษาไทยแตกฉานได้ทั้งพูดทั้งเขียน ในที่สุดแต่งตำราไวยากรณ์ไทยฉบับ ๑ เป็นภาษาอังกฤษ สำหรับคนอังกฤษที่เรียนภาษาไทย นายร้อยเอกโลว์นำอักษรหนังสือไทยไปประดิษฐ์เป็นตัวพิมพ์จนทักท้วงตา เมื่อ พ.ศ. ๒๓๗๓ และนำเครื่องพิมพ์อักษรไทยมาที่สิงคโปร์ ฝ่ายพ่อค้าหมอสอนศาสนาอเมริกัน เมื่อได้ความรู้หนังสือไทยมาก ๆ ใครจะทำตำราทางศาสนาเป็นภาษาไทย จึงไปซื้อตัวพิมพ์ภาษาไทยที่ร้อยเอกเจมส์ โลว์ ให้แบบสร้างไว้ นั้น มาพิมพ์หนังสือสอนศาสนาที่สิงคโปร์แล้วส่งเข้ามาแจกในกรุงเทพฯ ๑ ถวายมาในปี พ.ศ. ๒๓๘๘ หมอสอนศาสนาชื่อ โรบินสัน จึงซื้อเครื่องพิมพ์หนังสือไทยนี้ เข้ามาตั้งพิมพ์ในประเทศไทยเป็นครั้งแรก ในปี พ.ศ. ๒๓๘๐ หมอบริตเตน ได้ตั้งโรงพิมพ์ที่ท่าเรือจังหวัดธนบุรี พิมพ์หนังสือต่างๆ จำหน่ายเช่นนิตยสารสุนทรภู่ เป็นต้น นอกจากการคิดสร้างตัวอักษรไทยขึ้นอย่างที่เราเห็นในทุกวันนี้ เพื่อพิมพ์หนังสือไทยแล้ว หมออเมริกันยังได้นำตัวปลูกใช้พิมพ์มาด้วยอีกด้วยในปี ๒๓๘๐

การค้าขายระหว่างจีนกับไทยแต่เดิมเน้นไว้เรื่องสำเนา บางคำคือในเมืองไทย บางคำคือในเมืองจีน พอฝรั่งกลับเข้ามาค้าขายกับไทยตามเดิม เรือกำปั่นที่วิ่งบรรทุกสินค้าเข้ามาค้าขาย ก็ย่อมมีภาษาติดวาจกันมากเป็นธรรมดา โดยเหตุนี้ไทยเกิดรักแบบเรือกำปั่นมากกว่าเรือสำเภาขึ้น จึงคิดดัดแปลงแบบเรือเดินทะเลจากเรือสำเภาเป็นเรือกำปั่นต่อไป สมัยนั้นขุนนางหมู่คน ๑ ชื่อ หลวงนายดิถี ๑ (ต่อมาได้เป็นสมเด็จเจ้าพระยาบรมมหาศรีสุริยวงศ์ มีตำแหน่งราชการแผ่นดินในยุคต้นรัชกาลที่ ๕) มีความพอใจในวิชาค้าเรืออย่างแก่กล้า หลวงนายดิถี ๑ เป็นบุตรเขยมาดามกำนาคในมณฑลตะวันออก จึงเดินทางไปจีนที่บุรีรัมย์อยู่ค้าเรือขึ้นที่เมืองนั้นเพราะหาไม้ได้ง่าย ให้อังกฤษกับโปรตุเกสเป็น

ครู ในที่สุดก็ซื้อเรือกำปั่นลำแรกเสร็จแล้วถวายพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ในปี พ.ศ. ๒๓๗๘
สมเด็จพระเจ้าแผ่นดินโปรดให้ซื้อเรือแบบอังกฤษ ๑ ลำ จึงมีกระแสนพระบรมราชโองการให้
ซื้อเรือรัฐบาลทุก ๆ ลำเป็นรูปแบบยุโรปทั้งหมด ครั้นนั้นทรงพระราชดำริเห็นว่าเรือแบบ
ฝรั่งดีเข้ามา แบบจีนโบราณ ๆ นั้นวันจะเสื่อมหายไปทุกที สมควรจะมีที่ระลึกไว้สัก
แห่ง ๑ เป็นเครื่องเตือนกลุ่บุตรหลานให้รู้จักว่า เรือลำเก่าแบบจีนตามที่เคยได้เคยใช้
อยู่แต่โบราณกาลนั้นเป็นอย่างไร จึงโปรดให้สร้างวัดขึ้นวัด ๑ ก่อรูปเรือลำเก่าแทนเจดีย์
ประดิษฐานไว้ วัดนี้เรียกว่า "วัดยานนาวา" อยู่ย่านยานนาวา จังหวัดพระนครปัจจุบัน

ประเทศไทยเริ่มค้นตัว!

ดังคำขวัญอย่าง ๑ ซึ่งเป็นกรณีบังคับให้ประเทศไทยค้นตัว ก็คือสงคราม
จีนกับอังกฤษซึ่งเกิดขึ้นในปี พ.ศ. ๒๓๗๕ ยุคนั้นคนไทยถูกการบ่าวประกาศทางฝ่ายจีน ต่าง
เชื่อกันว่าจีนเข้มแข็งกว่าที่รัฐบาลจีนยอมทำหนังสือสัญญาให้รัฐบาลอังกฤษนั้นเพื่อ ชื่อว่าคำ
แต่ในยุคนั้นคนไทยอยู่ ๓ คนเท่านั้นที่ทราบความจริงว่าจีนแพ้อังกฤษอย่างย่อยยับ และ
ไม่แต่เท่านั้นยังทราบการล่วงหน้าคือมาด้วยว่า ฝรั่งและจะเป็นเจ้าที่ริมมหาอำนาจอนาคต
ในโลกส่วนนี้ด้วย บุคคลทั้ง ๓ นั้นคือ สมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ๑ สมเด็จพระ
ปิ่นเกล้าเจ้าอยู่หัว กรมพระราชวังบวร ๑ กับสมเด็จพระยามหากษัตริย์วงศ์ (ช่วง
บุณนาถ) ผู้สำเร็จราชการแผ่นดินในครั้งกลางที่ ๕ อีก ๑

ท่านทั้ง ๓ ดำริเห็นพร้อมกันว่า ถึงเวลาแล้วที่ไทยจะต้องเร่งเรียนศิลปวิทยา
การของฝรั่งไว้ให้มากที่สุดเพื่อเตรียมรับเหตุการณ์อันอาจเกิดขึ้นได้ ในอนาคต สมเด็จพระ
พระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ในครั้งนั้นทรงเป็นผู้เชี่ยวชาญในการศึกษาว่าดีพระไตรปิฎก แดกฉาน
และได้ทรงศึกษาวิชาภาษาอังกฤษจากหมอสอนคำสอนอเมริกันชื่อ คาสเซิล กันที่ สมเด็จพระ
พระปิ่นเกล้าก็ทรงเริ่มเรียนภาษาอังกฤษพร้อมกับพระเชษฐาธิราชแต่กาลบัดนั้น แต่เพราะ
เหตุที่ทรงเป็นนายทหารบัญชาการฝ่ายยุทธนาธิการจึงได้ยกเรียนวิชาทหาร (บัดนี้ยังมี
ปรากฏอยู่ คือ ตำราธิปนะวิกิกรวยปืนใหญ่) ซึ่งสมเด็จพระปิ่นเกล้าทรงแปลจากภาษา

อังกฤษเป็นภาษาไทย) ฝ่ายสมเด็จพระบวรราชเจ้ามหาสุรสิงหนาทมีความไม่พอใจในวิชาต่อเรือมาตั้งแต่เป็นหลวงตีหัว ๑ ตามที่กล่าวแล้ว ก็ทรงศึกษาวิชาสร้างเรือรบและเรือค้าขายมากกว่าเรียนภาษา

นอกจากคนไทยทั้ง ๓ นั้นแล้วยังมีอีก ๒ คน ซึ่งอยู่นิในวิชาภาษาอังกฤษเช่นเดียวกัน คือ กรมหลวงวงศาธิราชสนิท เข้าศึกษาวิชาแพทย์เริ่มเรียนคำบรรยายถึงจากหมออเมริกัน อีกคน ๑ คือ นายโหมต ชมาตยกุล ซึ่งได้เป็นอธิบดีกรมการค้าปล้นสัตว์ในรัชกาลที่ ๔ เรียนวิชาเคมีคำศัพท์กับเครื่องจักรกล บุคคลทั้ง ๕ ท่านที่กล่าวพระนามมานี้แหละคือผู้ที่โปรดฝรั่งตั้งแต่นั้น สมเด็จพระบวรราชเจ้ามหาสุรสิงหนาทส่งนักเรียนไทยไปศึกษา ณ ประเทศอังกฤษเป็นคนแรก ในวิชาการเดินเรือ ดำรงการศึกษาได้กลับมารับราชการในรัชกาลที่ ๔

ปี พ.ศ. ๒๓๙๓ อันเป็นปลายรัชกาลสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ ๓ รัฐบาลอังกฤษส่ง เซอร์ เจมส์ บรูค (Sir James Brook) เป็นทูตมาขอแก้สัญญาเกี่ยวกับเรื่องประเทศพม่า ครั้นเป็นครั้งแรกที่ราชการฝ่ายทูตได้เจรจากันเป็นภาษาอังกฤษ เพราะ เซอร์ เจมส์มาตรงจากประเทศอังกฤษ สมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวในสมัยนั้นทรงความรู้แตกฉานในวิชาภาษาอังกฤษดี จึงทรงเป็นด้านจัดการการถวายสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ามหามาลา กรมหมื่นบำราบปรปักษ์ (เจ้าฟ้ามหามาลา) ให้ไปรับเสด็จที่เมืองพม่า ในที่สุดพอถึงปี พ.ศ. ๒๓๙๔ พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวก็เสด็จสวรรคต

รัชกาลที่ ๔ สมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

พระพุทธศักราช ๒๓๙๔ สมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จถึงถวัลย์ราชสมบัติสืบสันตติวงศ์ เมื่อเสด็จเสวยเสวยราชสมบัติด้วยราชสมบัตินั้น พระชนมายุได้ ๔๗ พรรษา ทรงผนวชอยู่ ๒๖ พรรษา ในระหว่างทรงถือบรรพชิตเป็นสมณเพศนั้น นอกจากได้ทรงศึกษาวิชาการรอบรู้พระไตรปิฎกแตกฉานเป็นอย่างดีเยี่ยม ยังทรงศึกษาเป็นงานพระองค์ในศิลปวิทยาแห่งอารยประเทศหลายอย่างจากหมอดอนคำสอนอเมริกันดังกล่าวมาแล้ว ใน

ยุคนั้นว่า สมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงเป็นผู้ริเริ่มเรื่องราชอาณาเขตใหม่แต่พระองค์เดียวในประเทศไทย

พอตั้งขึ้นครองราชสมบัติ ก็ทรงเริ่มเปลี่ยนแปลงเพิ่มเติมถึงเขตในรัชกาลก่อน ๆ หนึ่งเข้าแบบปัจจุบันสมัย เช่น ในวันพระราชพิธีบรมราชาภิเษก โปรดให้ชาวต่างประเทศเข้าเฝ้าพร้อมเพรียงในเวลาเสด็จออกหมู่เสนามาค้ำราชมนตร์ ทรงเลิกประเพณีบังคับราษฎรมีตบระตูปันเวลาพระเจ้าแผ่นดินเสด็จผ่าน และทรงโปรดอนุญาตมิต้องให้ราษฎรทูลทูลเกล้าฯ ถวายพระพรอย่างแบบโบราณสมัยซึ่งไทยได้เอื้อมมาจากพระเจ้าแผ่นดินจีน โปรดเกล้าฯ ให้ราษฎรเข้าเฝ้าใกล้ชิดพระยุคลบาทได้ ตลอดจนทอดเกล้าฯ งดวยฎการ้องทุกข์ด้วยตัวได้ทุกประการ โดยพระบรมราชโองการโดยนัยนี้เอง สมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวจึงทรงเป็นที่รักใคร่ศรัทธาของอาณาประชาราษฎรในแผ่นดิน ตลอดจนบรรดาชาวต่างประเทศทั่วไป

ถึง พ.ศ. ๒๓๙๘ สมเด็จพระนางเจ้าวิกตอเรียพระเจ้าแผ่นดินอังกฤษโปรดให้เซอร์ ชอห์น เบาว์ริง เป็นทูตเข้ามาทำหนังสือสัญญาทางพระราชไมตรี และหวังค้าขายกับไทย สมเด็จพระจอมเกล้าฯ ได้ทรงตั้งเห็นผลประโยชน์ในการค้าขายและความเจริญของประเทศในอันจะมีมาข้างหน้า เนื่องในการติดต่อกับชาวยุโรป ก็ทรงรับทำหนังสือสัญญากับอังกฤษในปี พ.ศ. ๒๓๙๘ หนังสือสัญญานี้ได้ทำให้ชาวอังกฤษได้รับความสะดวกหลายประการ แต่ข้อที่ร้ายแรงยิ่งก็ชื่อว่า ให้อังกฤษมีสิทธิสภาพนอกอาณาเขต (Extra Territory) ในประเทศไทย นั่นคือชาวอังกฤษและคนบังคับอังกฤษไม่ต้องขึ้นศาลไทย แต่ขึ้นศาลกงสุลของอังกฤษ และไทยจะเก็บสินค้าเข้าไม่ว่าประเภทใดๆ ได้ไม่เกินร้อยละ ๓ สัญญานี้ยังทำความไม่สะดวกให้แก่ไทยมากมาย ไทยแก้สภาพนอกอาณาเขตได้ก็ตั้งเสียเมืองไทรบุรี กุลันตัน และศรีลังกา เป็นการตอบแทน ส่วนข้อที่เกี่ยวกับการเก็บภาษีสินค้าเข้านั้น เพิ่งมาแก้ไขได้ในรัชกาลที่ ๖

เมื่ออังกฤษได้ทำหนังสือสนธิสัญญาทางไมตรีและการพาณิชย์กับไทยสำเร็จแล้ว เช่นนี้ ก็เป็นชวนให้ประเทศอื่นๆ ดำเนินรอยตามบ้าง ในระหว่าง พ.ศ. ๒๓๙๘ - ๒๔๓๓ ประเทศต่างๆ ทั้งในยุโรปและอเมริกา เช่น สหรัฐอเมริกา ฝรั่งเศส เดนมาร์ก โปรตุเกส

เยอรมัน และสวิตเซอร์แลนด์ ก็ได้แต่งตั้งเข้ามาทำสัญญาทางพระราชไมตรีกันเป็นลำดับ มี
ข้อความและหลักการเช่นเดียวกับที่ได้ทำกับอังกฤษไปแล้วนั้น ส่วนประเทศนอร์เวย์ เบล-
เยียม และอิตาลี ได้โปรดให้ เซอร์ ยอห์น เบาว์ริง ได้รับบรรดาศักดิ์เป็นพระสยาม
นุกุลกิจไปทำหน้าที่ถือสัญญาตามแบบเดียวกับอังกฤษต่อมา

นอกจากนี้ยังได้โปรดเกล้าฯ ๑. ส่งทูตไปขอตอบแทนยังประเทศอังกฤษ ในรัชกาล
พระนางเจ้าวิกตอเรียครั้งที่หนึ่ง และประเทศฝรั่งเศสในรัชกาลพระเจ้านโปเลียนที่ ๒ อีก
ครั้งหนึ่ง นับเป็นครั้งแรกนับจากเวลา ๒๐๐ ปีที่ชาวยุโรปกับไทยได้ขาดสัมพันธ์ไมตรี
ติดต่อกันมา

ในรัชสมัยของสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้มีกิจการโดยนานัปการอันมาจาก
ชาวอังกฤษคบเป็นมิตร เผยแผ่เข้ามาไว้ในประเทศไทยมากจนหนาและคงอยู่จนทุกวันนี้ * ทาง
ราชการได้จ้างชาวยุโรปและอเมริกันมาเป็นข้าราชการในหน้าที่ต่างบ้าง แปลหนังสือบ้าง
เป็นครูสอนทหารบ้าง ตำรวจบ้าง ซึ่งสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงเปลี่ยนแปลงเข้า
แบบสมัยใหม่ทั้งหมด ฝรั่งเศสบางคนก็จ้างมาเป็นนายเรือช่างกล เดินเรือในเรือกลไฟต่าง ๆ
ภายในแม่น้ำไทย โปรดเกล้าฯ ให้ใช้ฝรั่งเป็นผู้ช่วยการโรงพิมพ์ การกดสำเนา และ
เปลี่ยนเงินบาทกลมเป็นเงินบาทชนิดแบน ใช้เก็ก เบี้ย และใช้ทองแดงกับเงินมาเป็นเงินตรา
และเปลี่ยนสถานที่ตั้งการ ถนนเจริญกรุง คัดกรามตามแบบยุโรป ฯลฯ เหล่านี้สร้างลงใน
รัชกาลที่ ๔ นาน

พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว มีพระราชโอรส ๒ พระองค์ก่อนทรง
ผนวช แต่ในสมัยเมื่อนั้นทรงราชย์นั้นบิดามารดาพระชนมายุมากเกินสมัยศึกษาวิชาต่างประเทศ
ส่วนพระราชโอรสสมัยเมื่อเสด็จเถลิงถวัลยราชสมบัติแล้วนั้นยังทรงพระเยาว์ ดังนั้นการ
ศึกษาต่างประเทศสำหรับสมเด็จพระเจ้าลูกเธอในรัชกาลที่ ๕ จึงเริ่มได้ในปี พ.ศ. ๒๓๘๕
ในบันทึกฉบับแรกที่โปรดให้สมเด็จพระเจ้าลูกเธอ เจ้าฟ้าจุฬาลงกรณ์ ทรงศึกษาวิชาพร้อม
กับสมเด็จพระเจ้าลูกเธอองค์อื่นๆ โดยจ้างครูฝรั่งคนหนึ่งเป็นพระอภิบาลถวายพระอักษร คือ
นางแอนนา ดิโอโนเวนซ์ ผู้ที่มาจากประเทศคนีมโดยน่าน ในรัชกาลที่ ๕ นั้น สม-
เด็จพระเจ้าลูกเธอ เจ้าฟ้าจุฬาลงกรณ์ พระองค์เดียวที่โปรดการศึกษาในวิชาภาษาอังกฤษ—
กฤษณียังได้

พ.ศ. ๒๕๐๖ ซึ่งเป็นปลายรัชกาลสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้บังเกิดเหตุการณ์สำคัญขึ้นหนึ่งเกี่ยวกับการเมืองประเทศไทย นั่นคือฝรั่งเศสได้เข้ามาบังคับพระเจ้านโรตมเจ้าแผ่นดินสยาม ซึ่งอยู่ในความอุปการะของไทย ให้ทำสัญญายอมอยู่ในความอารักขาของฝรั่งเศสแล้วโฆษณาว่า การที่พระเจ้านโรตมยกประเทศให้ตนโดยความสมัครใจ แต่ปรากฏตามเอกสารคือพระราชหัตถ์ถ้อยคำของพระเจ้านโรตมเองปรากฏชัดว่า ที่ต้องทำไปนั้นก็เพราะถูกฝรั่งเศสบังคับ

ยิ่งกว่านั้น ต่อมาอีก ๕ ปี ฝรั่งเศสยังบังคับให้ไทยทำสัญญารับรองอำนาจอารักขาของฝรั่งเศสในแดนสยาม เมื่อวันที่ ๓๕ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๕๑๐ ไทยเรากำดังน้อยก็ต้องยอม ด้วยเห็นว่าไม่มีหนทางใดดีกว่านั้น เป็นอันว่าเราได้เสียดินแดนให้แก่ฝรั่งเศสเป็นครั้งแรก ดินแดนที่ต้องเสียแก่ฝรั่งเศสครั้งนั้นคือเขมรทั้งประเทศ (เว้นแต่เมืองพระตะบอง ศรีโสภณ และเขมรราช) และเกาะต่างๆ ทางทะเลใกล้เขมรอีก ๖ เกาะด้วย รวมเป็นเนื้อที่ประมาณ ๓๒๕,๐๐๐ ตารางกิโลเมตร

ใน พ.ศ. ๒๕๓๓ สมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จสวรรคต

รัชกาลที่ ๕ สมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

สมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้เสด็จขึ้นเสวยราชสมบัติสืบต่อมา และได้บรมราชาภิเษกครั้งแรกเมื่อวันที่ ๓๓ พฤศจิกายน ๒๕๓๓ ขณะนั้นยังทรงพระเยาว์เพียง ๑๖ พรรษา ยังไม่ทรงบรรลุนิติภาวะ ข้าราชการทั้งหลายจึงเห็นพร้อมกันให้ตั้งสมเด็จพระยาบรมมหาศรีสุริยวงศ์ (ช่วง บุนนาค) เป็นผู้สำเร็จราชการแผ่นดิน ที่ทรงมีผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์เป็นโอกาสให้พระองค์ได้ทรงดำริเห็นคิดปฎิบัติเป็นอันมาก

ปี พ.ศ. ๒๕๓๕ เสด็จพระราชดำเนินต่างประเทศ ๒ ครั้ง ในครั้งเสด็จถึงยุโรปกับวอปลายเสด็จโดยระหัดรถไฟถึงอินเดีย ทรงเพื่อทอดพระเนตรกิจการในต่างด้าวเป็นทางประกอบพระปรีชาญาณ ครั้งนั้นเป็นครั้งแรกในประวัติศาสตร์ประเทศไทย ที่สมเด็จพระเจ้าแผ่นดินเสด็จประพาสต่างประเทศ ทรงเป็นกษัตริย์องค์แรกที่เสด็จไป "เมืองฝรั่ง" เป็นการผูกสัมพันธ์ไมตรีระหว่างไทยกับฝรั่งใกล้ชิดสนิทสนม

การตั้งประเทศสยามและอินเดียคราวนั้น มีผลต่อความก้าวหน้าอย่างสำคัญ
ของประเทศไทยเป็นอเนกประการ กล่าวคือ พอตั้งจกดับก็โปรดเกล้าฯ ให้ตั้งโรงเรียนแรก
ในพระบรมมหาราชวัง ๒ โรงเรียนฯ หนึ่งสอนภาษาไทย อีกโรงเรียนหนึ่งสอนภาษา
อังกฤษโดยจ้างฝรั่งชาวอังกฤษ คนหนึ่งมาเป็นครูชื่อ แบลเซอร์ตัน โรงเรียนที่ตั้งใหม่นี้โปรด
พระราชทานนามว่า "โรงเรียนสวนกุหลาบ"

เมื่อทรงสร้างโรงเรียนขึ้นแล้ว ก็ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้พระเจ้า
น้องยาเธอทุกพระองค์ทรงเลือกเข้าเรียนในโรงเรียนใดโรงเรียนหนึ่งของสองโรงเรียนนี้ และ
โปรดให้หมวดข้าราชการบรรดาศักดิ์ตั้งแต่บุตรหลานที่มีอายุสมควรเข้าศึกษาวิชาในโรงเรียน
นี้ เจ้านายและบุตรหลานข้าราชการที่เป็นนักเรียนในโรงเรียนสวนกุหลาบนั้นได้ทำประโยชน์
ต่อราชการแผ่นดินมากมายสืบมาเป็นอันมาก

ปีพุทธศักราช ๒๔๓๖ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงบรรดาศักดิ์
ภาวะทรงพระราชอำนาจเต็มที่ ตั้งแต่บัดนั้นเป็นต้นมาความเกี่ยวข้องระหว่างไทยกับฝรั่งได้
เป็นไปอย่างใกล้ชิดสนิทยิ่งกว่าครั้งรัชกาลใด ๆ ในประวัติศาสตร์ของประเทศไทย ดัชนี
ธรรมเนียมของชาวอารยประเทศได้ เริ่มนำมาใช้เป็น ขอบประเพณีของไทย มากหลาย
ชาติเช่น ในงานพระราชพิธีบรมราชาภิเษก มีเสด็จเถลิงถวัลยราชสมบัติคำรบ ๒ คือ
ใน พ.ศ. ๒๔๓๖ นั้น ก็ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้เลิกประเพณีหมอบคลานด้วยโดย
ปัจจุบันนี้หมดแล้ว แต่ก่อนเวลาเข้าเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาทต้อง ใ้การหมอบคลานกับพื้น
พอมีนักใช้การยืนถวายคำนับ ในพระที่นั่งเป็นแบบสมัยใหม่ ตามประเพณีของชาวอังกฤษ
ตลอดมาจนถึงทุกวันนี้

อาศัยที่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เป็นกษัตริย์ผู้ทรงพระปรีชา-
ญาณอย่างหาผู้ใดเสมอเหมือนได้ยาก ทรงรอบรู้ในนิติประเพณีของนานาประเทศอย่าง
ชำนาญ จึงทรงเปลี่ยนขนบประเพณีของไทยซึ่งยังล้ากว่าสมัยให้เร้ารูปเจริญตามอัธยาศัย
ประเทศทุกอย่างเท่าที่สามารจะได้ทรงกระทำได้ด้วย พระบรมราชบุพการโดยายอันสูงส่งมีเกียรติภาพ
ยิ่งนัก ประเทศไทยเลิกประเพณีการมีทาส เริ่มมีแบบศาลหลวงอย่างสากล มีรถไฟ,
ไปรษณีย์ โทรเลขเป็นคมนาคมอันเร็วทันใจ มีการทหรรบป้องกันประเทศตามแบบสากล ฯลฯ

เหล่านี้ เป็นที่ขึ้นแห่งอารยธรรมที่เจริญดำเนินมาจากดงดงตาอด และการเปลี่ยนแปลงถึงนา
 นัการเหล่านี้ ได้บังเกิดขึ้นในรัชสมัยของพระองค์อย่างปราศจากอุปสรรคใด ๆ แม้แต่ใน
 อย่างไม่ก็ตาม ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ ในรัชกาลนี้ได้ก่อให้เกิดความ
 วมกันในหมู่ชนชาวไทยสืบมากระทั่งทุกวันนี้ นั่นคือการที่ก่อก่อฝรั่งเศสบังคับยอเย่งเอาคืน
 แคนไปอย่างไวเหลือถึง ๓ ครั้งด้วยกัน นอกเหนือไปจากที่บังคับยอเย่งเอาคืนไปโดยทาง
 ข้อมแล้วทั้งแต่รัชกาลก่อนคินแดนที่เราเคยไปเพราะถูกบังคับ มั่นคง

๓. พ.ศ. ๒๔๓๓ เดิมแสนสืบต่อของไทย และหัวพันทั้งห้าทางทิศใต้ คิดเป็นเนื้อ
 ที่ประมาณ ๘๘,๐๐๐ ตาราง ก.ม.

๔. พ.ศ. ๒๔๓๖ (ร.ศ. ๓๓๒) เดิมดินแดนฝั่งซ้ายแม่น้ำโขงตลอดถึงเกาะต่าง ๆ
 ในด้านทิศใต้คิดเป็นเนื้อที่ประมาณ ๓๕๓,๐๐๐ ตาราง ก.ม. ทั้งยังต้องเสียเงินค่าปรับเป็นเงิน
 ๒ ล้านฟรังก์ (คิดตามอัตราแลกเปลี่ยนเงินในเวลานั้นประมาณ ๓ ด้านบาท) และต้อง
 ถอนทหารจากชายแดนทั้งหมด และฝรั่งเศสได้จับตัวบุตรเจ้าเป็นประกันการชำระหนี้

โดยเหตุนี้ในปี พ.ศ. ๒๔๔๐ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวจึงเสด็จ
 ประพาสประเทศต่าง ๆ ในยุโรป เพื่อผูกสัมพันธ์ไมตรีและขอความเห็นอกเห็นใจจากนานา
 ชาติรวมเวลาราว ๖ เดือน ในครั้งนั้นได้ทรงพระราชดำริที่จะไม่เสด็จฝรั่งเศสด้วย แต่พระ
 เจ้าข้ารับหมามีครองคหของพระองค์ได้ทรงแนะนำให้เสด็จ พระองค์จึงได้เสด็จประพาส
 กรุงปารีส เจ้าหน้าที่ยกเมืองนั้นได้จัดการรับเสด็จโดยพระเกียรติยศอันสูง

ถึงเช่นนั้นก็ ดัชนีมิตรระหว่างไทยกับฝรั่งเศสก็หาเป็นไปโดยราบรื่นไม่
 ในปี พ.ศ. ๒๔๔๑ ไทยต้องเสียดินแดนฝั่งขวาแม่น้ำโขงตรงข้ามหลวงพระบาง และตรง
 ข้ามปากเซให้แก่ฝรั่งเศสอีกคิดเป็นเนื้อที่ประมาณ ๑๒,๕๐๐ ตาราง ก.ม. ทั้งนี้เนื่องจาก
 ฝรั่งเศสไม่ยอมถอนทหารออกจากจันทบุรี แม้เราจะได้ชำระเงินค่าปรับเป็นที่เรียบร้อยแล้ว
 ก็ตาม เมื่อเสียดินแดนแล้วฝรั่งเศสก็ถอนทหารออกจากจันทบุรี แต่ไปยึดเมืองตราดไว้
 อีก โดยหาเหตุผลอันใดมิได้

เพื่อที่จะให้ฝรั่งเศสไปจากเมืองตราด ไทยต้องเสียดต่อพระตะบอง เดิมราช
 ครัวได้ถนซึ่งไทยได้มาอย่างเด็ดขาดตั้งแต่ พ.ศ. ๒๓๕๒ ให้แก่ฝรั่งเศส โดยสัญญาลงวันที่ ๓๓

มีนาคม พ.ศ. ๒๔๔๘ ฝรั่งเศสยึดมณฑลเมืองด่านซ้าย เมืองตราด และเกาะท่งหลายซึ่งอยู่
ได้แหลมถึงลงไปจนถึงเกาะกูดให้แกไทย รวมดินแดนที่เสียไปครั้งนี้เป็นเนื้อที่ประมาณ
๕๓,๐๐๐ ตาราง ก.ม.

อย่างไรก็ตามในการเสียดินแดนคราวนี้ไทยก็ได้ประโยชน์อยู่บ้าง ในการที่ยก
เลิกสิทธิสภาพนอกอาณาเขตของฝรั่งเศสได้สำเร็จ คือไทยมีสิทธิที่จะชำระคดีใดๆ ที่เกิด
ขึ้นแก่ชาวฝรั่งเศสและคนในบังคับฝรั่งเศสได้ หากไปขึ้นศาลกงสุลเช่นแต่ก่อนไม่

สัมพันธไมตรีระหว่างประเทศไทยกับฝรั่งเศสในรัชการที่ ๕ เจริญมาเพียงนี้เป็น
ที่สุด ถ้าดินแดนนี้จะได้อ่าวทางฝ่ายอังกฤษต่อไป

เขตแดนระหว่างมลายูซึ่งเป็นของอังกฤษกับไทยนั้น ยังหาได้ปักปันกันโดยสมควร
ไม่ ตลอดมาถึงปี พ.ศ. ๒๔๔๓ ประเทศไทยได้เกิดการเจรจาความเมืองกับรัฐบาลอังกฤษ
ในการเจรจากราวนี้ได้พูดถึงถึงเรื่องสิทธิพิเศษอีกวาระหนึ่ง ในขั้นนี้ได้กำหนดเขตแดนกัน
ไว้แล้ว แต่มาตกลงปักปันเมื่อ พ.ศ. ๒๔๕๐ อังกฤษได้พิจารณาหาวิธีการอื่นอยู่ ๒ ปี
เศษ จึงยอมตกลงให้ชาวอังกฤษหรือคนในบังคับอังกฤษมาขึ้นศาลไทย และไทยก็เงินจาก
อังกฤษ ทางรัฐบาลสหราชอาณาจักร เพื่อนำมาใช้สร้างทางรถไฟสายใต้ จากกรุงเทพฯ ถึง
สิงคโปร์เพื่อตอบแทนประโยชน์ที่อังกฤษเสียเพื่อ ทางฝ่ายไทยยอมยกรัฐฉันทัน ศรีงา
และไทรบุรี ให้แก่สหราชอาณาจักรของอังกฤษ นับเป็นครั้งแรกที่ชาวต่างประเทศยอมขึ้นศาล
ไทยแน่นอนมา

ในปี พ.ศ. ๒๔๕๐ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้เสด็จประพาส
ยุโรปอีกเป็นครั้งของ เพื่อประธานพระบรมราโชบายในทางรัฐประศาสน์ของประเทศกับ
สากลประเทศให้แน่นแฟ้นยิ่งขึ้น ในกาลครั้งนั้นบรรดานานาประเทศในยุโรปต่างก็จัดการ
รับเสด็จมหาราช แห่งอาณาจักรไทย ด้วยพระเกียรติยศ อันมิไพบาร ทุกสถานที่ผ่านและทรง
แวะเยี่ยมเยียน ประเทศไทยกับนานาประเทศใหญ่น้อยก็ได้มีสัมพันธภาพอันแนบแน่นที่ต่อกัน
แน่นอนมา

สมเด็จพระมหาราชเจ้า ทรงเสด็จสวรรคตเมื่อวันที่ ๒๓ ตุลาคม พ.ศ. ๒๔๕๓

รัชกาลที่ ๖ สมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว

สมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ทรงทำสัมพันธไมตรีกับประเทศต่าง ๆ ทุกประเทศเจริญรอยตามสมเด็จพระชนกนาถ เมื่อเกิดสงครามขึ้นในยุโรปใน พ.ศ. ๒๔๕๗ นั้น ประเทศไทยได้ประกาศตัวเป็นกลางอยู่ตั้งมากระทั่งวันที่ ๒๒ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๔๖๐ จึงได้ประกาศสงครามกับเยอรมัน และฮอลันดา - ฮังการี ทั้งได้จัดส่งกองอาสาออกไปรบถึงในทวีปยุโรปด้วย ทำให้นานาชาติรู้จักประเทศไทยดีขึ้นมาก

หลังจากมหาสงครามสิ้นสุดลงแล้ว ประเทศไทยก็มีฐานะเทียมมาเทียมไต่กับประเทศสัมพันธมิตรทั่วไปในการทำคดีสัญญาสันติภาพ และสัญญาอื่นๆ ตลอดจนได้รับเชิญเป็นสมาชิกเริ่มก่อการของสันนิบาตชาติเป็นต้น วัตถุประสงค์อันสำคัญของสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ในเวลานั้นก็คือต้องการปลดปล่อยสันธิสัญญาต่างๆ ที่ไทยทำไว้กับนานาประเทศซึ่งเป็นการจำกัดสิทธิของประเทศไทย เกือบแก่อาณาประชาราษฎร์ค้ำคอต่างประเทศ อำนาจในการเก็บภาษีศุลกากรเป็นต้น แต่ไม่อาจเจรจาในที่ประชุมสันติภาพ จึงได้แต่เพียงเสนอให้บรรดาผู้แทนมหาประเทศต่างๆ รับรู้ไว้เท่านั้น

อย่างไรก็ตามต่อมาในปี พ.ศ. ๒๔๖๔ ประเทศสหรัฐอเมริกาได้ทำอย่างให้แก่ประเทศอื่นๆ โดยยกเลิกสันธิสัญญาเก่าที่ผูกมัดไทยไว้เสีย ยอมให้ไทยมีเอกราชในการค้า และการพาณิชย์อากรแก่ชาวสหรัฐอเมริกาและสินค้าของสหรัฐอเมริกาอย่างสมบูรณ์ ส่วนการเจรจาแก้ไขกับประเทศอื่นๆ นั้น ยังเนิ่นนานอยู่ต่อมา กระทั่งถึง พ.ศ. ๒๔๖๗ สมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวจึงแต่งตั้งให้ ดร. ฟรานซิส บี แลงีย์ ซึ่งเป็นเคยประจักษ์กับตัวแล้ว แต่มีราชการเป็นที่ปรึกษากระทรวงต่างประเทศไทยอยู่ในเวลานั้น ให้ออกเดินทางไปแก้ไขสันธิสัญญากับต่างประเทศในยุโรป กระทั่งเป็นผลสำเร็จทุกประการ

สันธิสัญญาใหม่นี้กำหนดไว้ไม่เกิน ๓๐ ปี เมื่อครบกำหนดแล้วจะเลิกหรือตกลงทำกันใหม่ก็ได้ หลักการในสันธิสัญญามีข้อสำคัญอยู่ ๒ ประการ คือ:-

- (๑) ไทยได้รับเอกราชทางการค้าเพิ่มขึ้น โดยนานาประเทศอื่นยอมให้ค้า

ไทย (คือคำสอนที่มีผลพหุภาษาเป็นไทยล้วนๆ) พิจารณาคัดทำพลเมืองของเขาหรือคนในบังคับของเขาเป็นคู่ความได้ แต่มีเงื่อนไขสองอันไว้ว่า นับแต่ประเทศไทยได้สร้างประมวลกฎหมายขึ้นครบทุกสาขาแล้ว (ประมวลกฎหมายอาญา ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ ๖ บรรพ วิชพิจารณาคความแพ่ง วิชพิจารณาคความอาญา) และก่อนนั้นไปอีก ๕ ปี เขายังมีสิทธิถอนคดีไปพิจารณาพิพากษาเสียเองได้

(๒) ในเรื่องเกี่ยวแก่พิทักษ์ศรัทธาภาษีสักการ ซึ่งแต่เดิมไทยเรามีสิทธิเก็บได้ไม่กันร้อยรศกตามนั้น เราได้สิทธิที่จะเก็บในอัตราใด ๆ ก็ได้

พระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ทรงมีพระชนม์กันให้ตั้งยามันเฉพาะตพระธัญญาที่ท่ากับสหรัฐอเมริกาและญี่ปุ่นเท่านั้น นอกจากนั้นได้มาทำตั้งยามันในรัชกาลที่ ๗ ทั้งสิ้น

ไทยในระบบรัฐธรรมนูญ

พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้เสด็จขึ้นเถลิงถวัลยราชสมบัติสืบต่อจากสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ามหามาลาภิรมย์สุพรรณราช เมื่อ พ.ศ. ๒๔๖๙ ในต้นรัชสมัยได้ทรงดำเนินกิจการบางอย่างประเทศให้สำเร็จลงดังต่อไปนี้ เช่นการให้ตั้งยามันตพระธัญญาต่าง ๆ ที่ค้างมาแต่รัชสมัยสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้ทำตพระธัญญาใหม่กับประเทศเยอรมัน ได้ทำตพระธัญญา กับฝรั่งเศสเกี่ยวกับดินแดนลุ่มน้ำโขง เรียกว่าตพระธัญญาอินโดจีน (พ.ศ. ๒๔๖๘)

ในวันที่ ๒๔ มิถุนายน ๒๔๗๕ คณะราษฎรได้ยึดอำนาจการปกครองขอพระราชทานรัฐธรรมนูญ ซึ่งพระองค์ก็ได้พระราชทานให้ เมื่อวันที่ ๓๐ ธันวาคม ๒๔๗๕ คือมาได้ทรงร้องพระทัยบางประการจึงได้ทรงสละราชสมบัติเมื่อวันที่ ๒ มีนาคม ๒๔๗๗

รัฐบาลในระบบรัฐธรรมนูญได้เจริญสัมพันธ์ไมตรีกับต่างประเทศตลอดมาด้วยดี ครั้นในพ.ศ. ๒๔๗๗ ตพระธัญญาที่ทำไว้กับประเทศต่าง ๆ ในรัชสมัยสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวซึ่งมีอายุ ๓๐ ปีนั้นสิ้นอายุลง รัฐบาลจึงยกเลิกตพระธัญญาเหล่านั้น และได้เจรจาทำตพระธัญญาอันใหม่ และการจัดทำตพระธัญญา กับต่างประเทศก็สำเร็จลงอย่างเรียบร้อย

ตามตพระธัญญาฉบับใหม่นี้ ไทยเราได้มีเขตการอย่างสมบูรณ์ทุกทาง กล่าว

คือ เกี่ยวกับเรื่องอำนาจศาลซึ่งตามสนธิสัญญาที่ทำไว้ในรัชสมัยสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวจะยอมให้ชาวต่างประเทศมาขึ้นศาลไทยหมดแล้วก็ตาม แต่ก็ยังวางเงื่อนไขไว้ว่า เมื่อประเทศไทยได้จัดทำประมวลกฎหมายต่าง ๆ ครบถ้วนแล้ว และต่อจากนั้นไปอีก ๕ ปี เจ้าพนักงานตุลาการหรือกงสุลต่างประเทศที่เกี่ยวข้องมีสิทธิที่จะถอนคดีซึ่งคนในบังคับของเขาเป็นจำเลยจากศาลไทยไปพิจารณาเสียเองได้ แต่การจัดทำประมวลกฎหมายต่าง ๆ ยังไม่สำเร็จบริบูรณ์ในระบอบสมบูรณาญาสิทธิราช รัฐบาลระบอบรัฐธรรมนูญจึงได้เร่งรัดจัดทำประมวลกฎหมายต่าง ๆ และได้ประกาศใช้โดยครบถ้วนเมื่อวันที่ ๓ ตุลาคม ๒๔๗๗ ซึ่งตามเงื่อนไขในสนธิสัญญาเดิมนั้น สิทธิการถอนคดีจะยังมีอยู่ต่อไปอีก ๕ ปี คือไปสิ้นสุดในปี พ.ศ. ๒๔๘๓ แต่รัฐบาลได้ขอร้องต่อกับต่างประเทศให้เพิกถอนสิทธิอันนี้เสีย ซึ่งต่างประเทศก็ได้ยินยอมตามสนธิสัญญาใหม่ เราจึงมีเอกสารในเรื่องนี้อย่างสมบูรณ์นับแต่ปี พ.ศ. ๒๔๘๓ เป็นต้นไป

ในเรื่องการย้ายศาลการขึ้นศาล แม้ว่าสนธิสัญญาที่เราได้ทำไว้ในรัชสมัยสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวจะยอมให้ไทยมีอิสระในการเก็บภาษีอากรทุกชนิดก็จริงอยู่ แต่สนธิสัญญาที่ทำกับบางประเทศยังมีเงื่อนไขว่า ในระยะ ๓๐ ปีแรกของวันใช้สนธิสัญญานั้น ๆ ไทยเราจะไม่เรียกเก็บภาษีศุลกากรจากสินค้าบางชนิดให้สูงกว่าอัตราที่ระบุไว้ แต่ตามสนธิสัญญาใหม่นั้นเรามีอิสระเต็มที่ ไม่อยู่ในข้อผูกมัดใด ๆ เพียงแต่ว่าเมื่อเราเรียกเก็บภาษีสินค้าอันใดจากประเทศใดเป็นอัตราเท่าใดแล้ว ก็จะต้องเก็บจากประเทศอื่น ๆ ในอัตราเท่ากันเท่านั้น และได้เลิกเขตปลอดศุลกากร ๒๕ กม. จากฝั่งขวาของแม่น้ำโขงตามสนธิสัญญาที่ทำกับฝรั่งเศสขึ้นเสียด้วย

เมื่อวันที่ ๒๔ มิถุนายน ๒๔๘๒ ได้มีการลงของสนธิสัญญาใหม่อย่างครบถ้วน

คำถามทบทวน

๑. จงอธิบายถึงเหตุที่สมเด็จพระพุทธยอดฟ้าฯ ไม่ตั้งราชธานีอยู่ที่กรุงธนบุรี และ
การตั้งราชธานีที่กรุงรัตนโกสินทร์นั้น เพราะมีเหตุผลอย่างไร ?

๒. "ศึกดาตญ์" ระหว่างไทยกับพม่ามีอะไรเป็นเหตุ และเกิดขึ้นใน
แผ่นดินไหน ลักษณะของสงครามครั้งนี้แตกต่างกับครั้งก่อนๆ อย่างไร จงอธิบาย

๓. เหตุใดในรัชกาลที่ ๓ เมืองพระตะบองและเมืองเสียมราฐจึงมีได้ขึ้นแก่เขมร

๔. การติดต่อของประเทศไทยกับชาวยุโรปในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ได้เริ่มมีตั้ง
แต่เมื่อไร การติดต่อดังนั้นมีประโยชน์แก่ประเทศไทยอย่างไรบ้าง ?

๕. ฝรั่งเศสได้บังคับที่เข้ามาติดต่อกับ ไทยตั้งแต่ สมัยกรุงศรีอยุธยา เป็น ราชธานี
จงกล่าวมาตามลำดับเหตุการณ์

๖. พระพุทธนิมาปรพระแก้วมรกต ที่ประดิษฐานอยู่ในวัดพระศรีรัตนศาสดา
รามนั้น มีประวัติเกี่ยวข้องกับกรุงเทพฯ อย่างไร ? จงเล่ามาให้ฟัง

๗. บรรดาฝรั่งเศสชาติซึ่งเข้ามาติดต่อกับไทยในรัชกาลที่ ๒ และที่ ๓ แห่ง
ราชวงศ์จักรี ทำการไม่ได้ผลตามความต้องการทั้งนี้เพราะเหตุใด

๘. "ในสมัยรัชกาลที่ ๒ แห่งกรุงรัตนโกสินทร์เป็นสมัยที่วรรณคดีไทยรุ่ง
เรืองที่สุด" จงอธิบายความข้อนี้

๙. คิดปรกรมสิ่งใดบ้างที่ได้รับการทูลบำรุงเป็นอย่างมากในรัชกาลที่ ๓ รัช
กาลที่ ๒ และรัชกาลที่ ๑

๑๐. การติดต่อของประเทศไทยกับชาวยุโรปในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ ได้เริ่ม
มีตั้งแต่เมื่อไร การติดต่อดังนั้นมีประโยชน์แก่ประเทศไทยอย่างไรบ้าง ?

๑๑. ท่านเห็นด้วยหรือไม่ว่า สมเด็จพระมงกุฎเกล้าฯ ทรงเป็นนักปราชญ์ทั้ง
ในทางอักษรศาสตร์และการเมือง

๑๒. "สุนทรภู่ เป็นจินตกวีเอก" จงอธิบายความข้อนี้

๑๓. การพิมพ์หนังสือไทยได้เริ่มในรัชกาลใด จงเล่าประวัติการพิมพ์ใน
ประเทศไทยมาให้ฟัง

๑๔. ที่ว่าหมอบรัดเลย์ได้ทำให้วรรณคดีไทยแพร่หลายนั้น เป็นความจริง
เพียงไร ?

เลขเรียกหนังสือ 900
Call No. ๑

ห้องสมุดกระทรวงศึกษาธิการ
ชื่อผู้แต่ง Author ๑๖๖๓

๑๐๐

๑.

(๑.๒) ๑.๒.๑

1749

